

Helsinki

Ensipuiistikko

Ympäristöhistoriallinen selvitys
ja kehittämisperiaatteet

Helsinki

Ensipuiistikko

Ympäristöhistoriallinen selvitys
ja kehittämisperiaatteet

Kaupunkiympäristön julkaisuja 2021:23

Tilaaja: Helsingin kaupunki / Kaupunkiympäristö / Kaupunkitila- ja maisemasuunnittelu
Vastuuhenkilö: Anu Lamminpää puh. 09 310 37258
Teksti: Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy / Niina Alapeteri, Matti Liski, Elias Luoto.
Taitto: Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy / Elias Luoto, Niina Alapeteri
Kartta-aineistot: © Kaupunkimittausosasto, Helsinki
Valokuvat ja kartat: Historialliset valokuvat ja kartat:
HKA = Helsingin kaupunginarkisto, HKMKA = Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto, MVKA =
Museoviraston kuva-arkisto, KK= Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.
Nykytilan valokuvat: NA=Niina Alapeteri, ML=Matti Liski,
EL=Elias Luoto / Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy/ Kevät/Kesä 2021, ST= Satu Tegel/ Helsingin kaupunki .
Visualisoinnit: Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy / Niina Alapeteri, Elias Luoto
Sarja: Helsingin kaupungin kaupunkiympäristön julkaisuja 2021:23
ISSN: ISSN 2489-4230 (verkkojulkaisu)
ISBN: ISBN 978-952-331-990-5 (verkkojulkaisu)
Etukannen kuva: Ote viistoilmakuvasta Eirasta vuodelta 1966. SKY FOTO Möller. HKMKA.
Takakannen kuva: Villa Ensi alkukesästä 2021. EL.

Sisällysluettelo

Saatteeksi	7
1 Suunnittelu- ja suojelutilanne	9
2 Historian vaiheet.....	11
3 Nykytila ja säilyneisyys	39
4 Arvot ja ominaispiirteet	53
5 Kehittämistavoitteet	59
Liitteet	63
Lähteet ja kirjallisuus.....	64
Viitteet.....	66

Näkymä Kaivopuiston yli kohti rakentuvaa Eiran kaupunginosaa vuonna 1910. Valokuva Signe Brander. HKMKA.

Saatteeksi

Ensipuistikko sijaitsee Eirassa ja on osa kaupunginosan valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä. Puisto rajautuu eteläosastaan yksityiseksi sairaalaksi rakennettuun Villa Ensiin, jonka mukaan puisto on nimetty. Rakennustaiteellisesti ja maisemakulttuurin kannalta merkittävän, aikakaudelleen tyypillisen puiston on suunnitellut Svante Olsson vuonna 1912.

Selvityksen tavoitteena on ollut kartoittaa puiston suunnitteluhistoria sekä puiston vaiheet. Lisäksi on arvioitu kohteen nykytilaa ja säilyneisyyttä sekä nykytilan suhdetta alueen historiallisiin vaiheisiin sekä ympäröivään kaupunkikuvaan ja -rakenteeseen. Työssä on arvioitu kohteen merkittävyyttä ja määritelty keskeiset säilytettävät ja vaalittavat ominaispiirteet, jotka ovat kohteen kulttuurihistoriallisten arvojen kaupunkikuvan kannalta merkittäviä. Lisäksi on laadittu herkkyystarkastelu ja määritelty suositukset puiston kehittämiseksi niin, että alueen kulttuurihistorialliset arvot säilyvät. Laadittu selvitys toimii puiston peruskorjauksen lähtöaineistona.

Selvitys on laadittu tammikuun 2021 ja elokuun 2021 välisenä aikana Helsingin kaupungin kaupunkiympäristön toimialan toimeksiannosta Maisema-arkkitehtitoimisto Näkymä Oy:ssä, jossa työstä ovat vastanneet maisema-arkkitehdit Niina Alapeteri ja Matti Liski sekä maisema-arkkitehtiopiskelija Elias Luoto. Työtä on kaupunkiympäristön toimialan maankäyttö ja kaupunkirakenneyksikössä ohjanneet maisema-arkkitehti Anu Lamminpää, arkkitehti Kirsti Rantanen ja kasviasiantuntijat Satu Tegel ja Minna Terho ja Helsingin kaupunginmuseosta tutkija Johanna Björkman.

TEHTAANKATU

EIRANPUISTO

ENGELINAUKIO

EIRA

LAMURINKATU

HELSINGINNIEMEN-
PUISTIKKO

ENSIPUISTIKKO

MERIKATU

MERISATAMANRANTA

Sijaintikartta, 1:3000

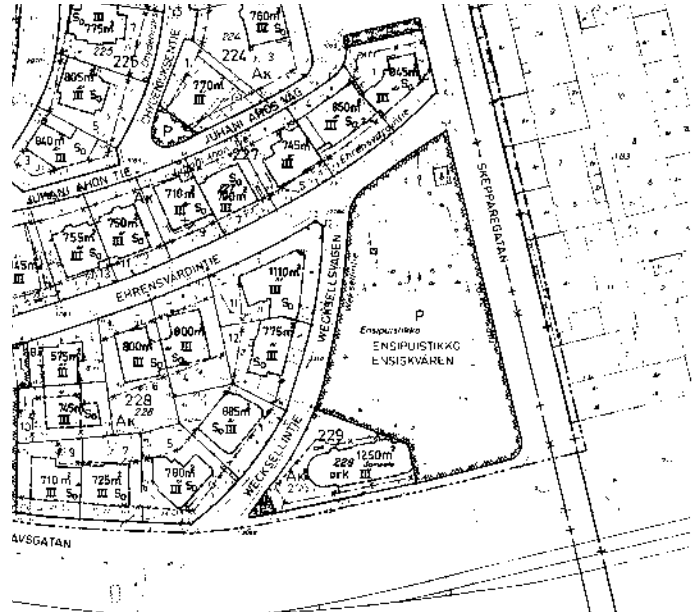
0 100 m 200 m

1 Alueen sijainti ja suunnittelu- ja suojelutilanne

Ensipuistikko sijaitsee Etelä-Helsingissä, Eiran kaupunginosan reunalla. Puistoa rajaa idästä Laivurinkatu, etelästä Merikatu ja Villa Ensintontti, lännessä Wecksellintie ja pohjoisesta Ehrensivärdintie. Ensipuistikossa on voimassa asemakaava vuodelta 1976 (nro 7341), jossa selvitysalue on merkitty puistoksi. Selvitysalue on laajuudeltaan noin 5300m². Puistossa sijaitsee pieni leikkipaikka, puistomuuntamo sekä Matti Hauptin Metsäkauris-patsas.

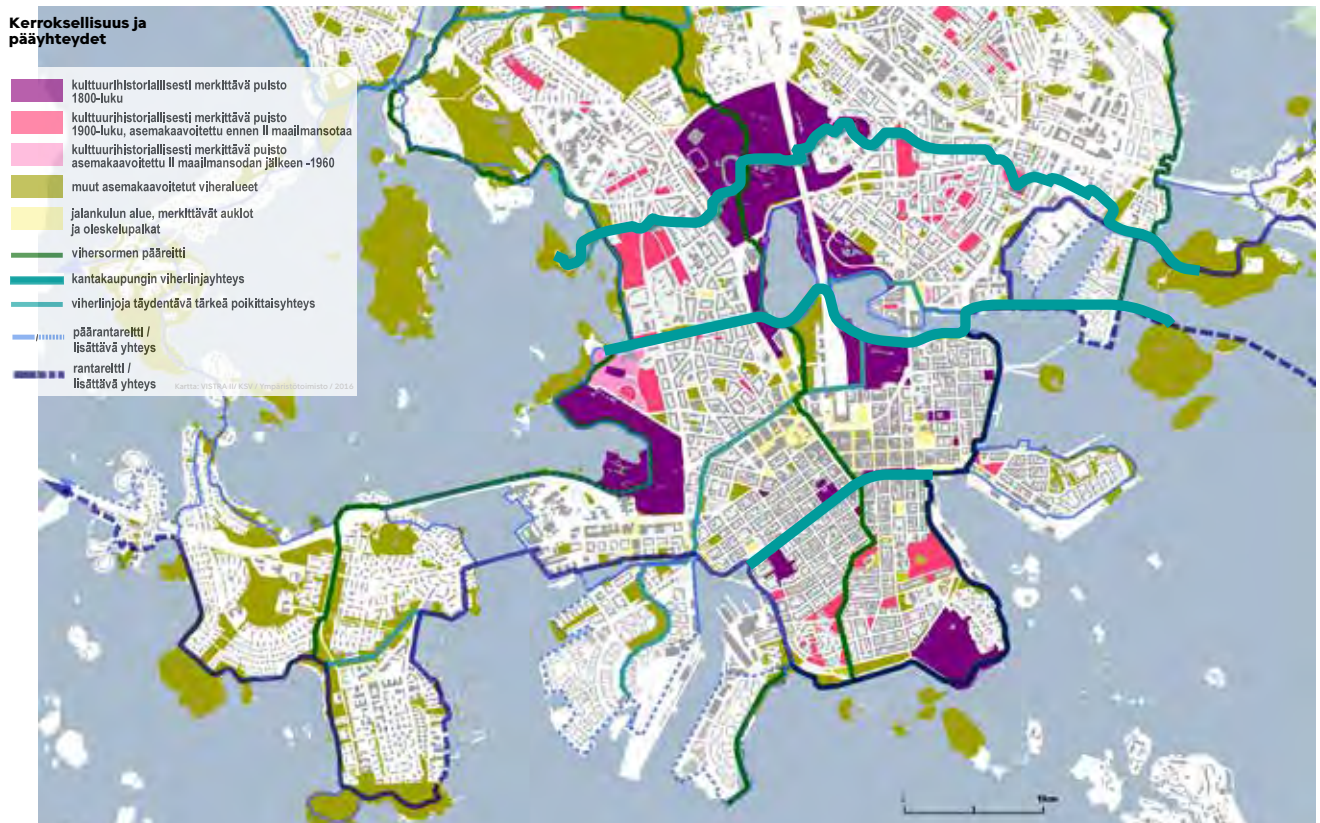
Ensipuistikko on osa Eiran kaupunginosan, huvilakadun kortteleiden ja Mikael Agricolan puiston muodostamaa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä. ”Eiran asemakaava heijastaa 1900-luvun alun uutta huvilakaupunginosa-ajattelua eurooppalaisessa kaupunkirakennustaiteessa. Vapaamuotoisessa asemakaavassa on pyritty irtautumaan säännöllisestä ruutukaavasta, suorista kaduista ja suorakulmaisista aukioista. Kaavan keskeisen rungon muodostaa maaston korkeimmalla kohdalla soikiomainen, istutettu Engelin aukio, sen ympärillä eri tasoilla kaartuvat katulinjat sekä rantaan johtava puistokatu.”¹

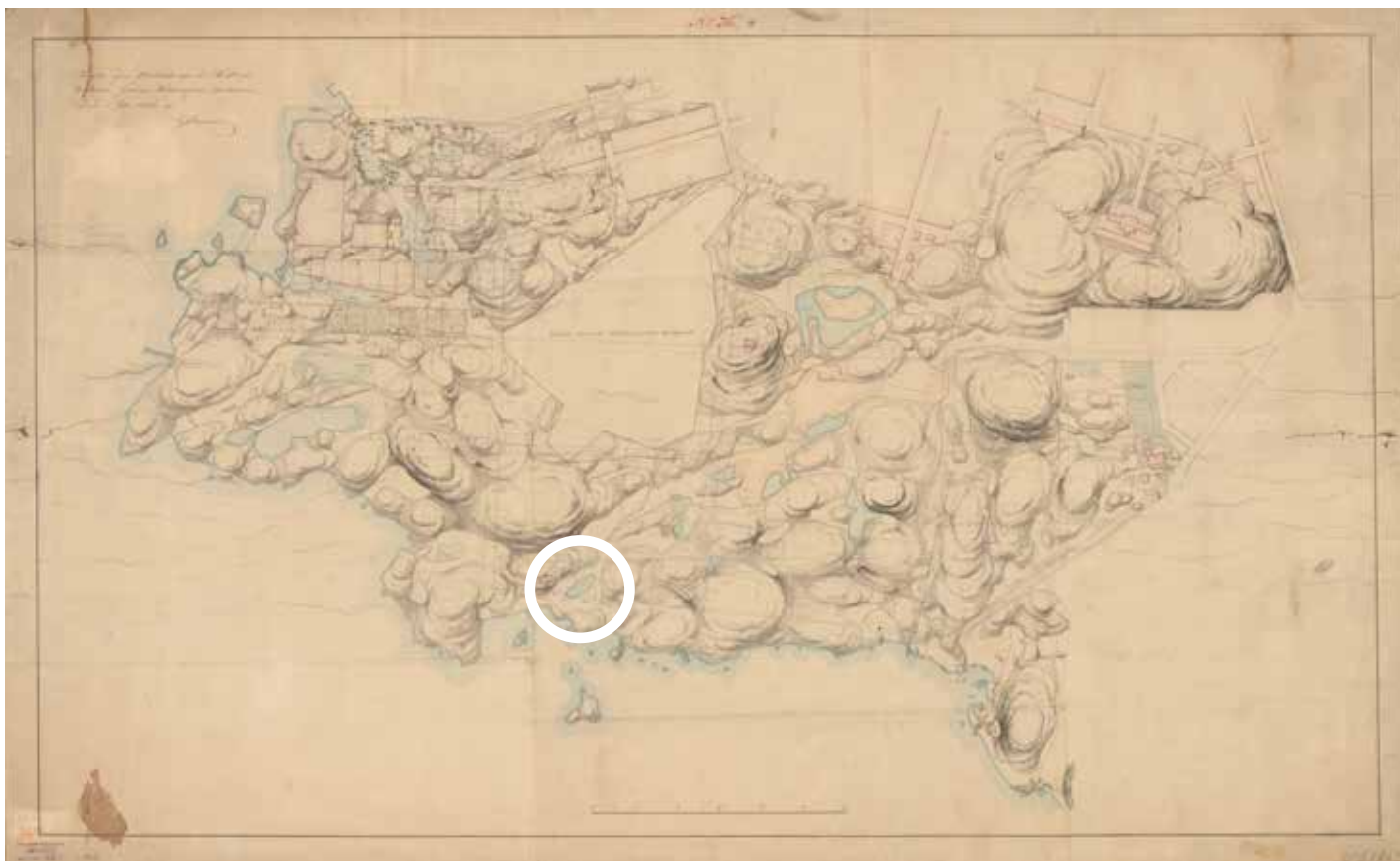
Ensipuistikko on Helsingin yleiskaavan selvityksen (VISTRA) mukaan osa Keskuspuiston vihersormen pääreitistä (VISTRA), joka kulkee kantakaupungin läpi.

Yllä Eiran voimassa oleva asemakaava vuodelta 1976. Helsingin kaupungin karttapalvelu.

Alla yleiskaavaa varten laadittu kartta kantakaupungin kerroksellisuudesta ja pääyhteyksistä. Ensipuistikko on merkitty kulttuurihistoriallisesti merkittäväksi puistoksi ja osaksi Keskuspuiston vihersormen pääreitistä. VISTRA II, Helsingin Kaupunki, Kaupunkisuunnitteluvirasto.

Karta öfver Ulrikasborgs och Rödbergs trakten 1862. Kyseessä lienee mittauskartta alueen tarkempaa kaavoitusta varten, mitauksen päälle on hahmoteltu

katulinjauksia ja kortteileita. Kartassa näkyy tyhjänä alueen Kaartinpatallioon ampumaradan alue. Haalealla punaisella värillä karttaan on merkitty 1850-luvulla

kallioille rakennetut pitkänomaiset Krimin sodan aikaiset liittyneet linnoituslaitteet, rantapatterit. Kallioiden välissä kiemurtelee kapea tie, joka johtaa pohjoisen

suunnasta kohti linnoituslaitteita. Tulevan Ensipuistikon kohdalla on kallioiden väliin muodostuva lammi. G.A.Kajanus. HKA.

Ote kartasta Plan af Helsingfors utgifven 1863 af G.A. Kajanus. Tulevan Eiran alue kuuluu seitsemänteen kaupunginosaan, jonne on hahmoteltu neljä korttelia; Sädersärlän, Kolibri, Kajan ja Bäck-

kasinen. Kortteileiden käyttötarkoituksesta ei ole tietoa, todennäköisesti ne olivat asuinkortteileita. Kaartin patallioon ampu-
marata-alueita esitettiin laajaksi puisto-
alueeksi. KK.

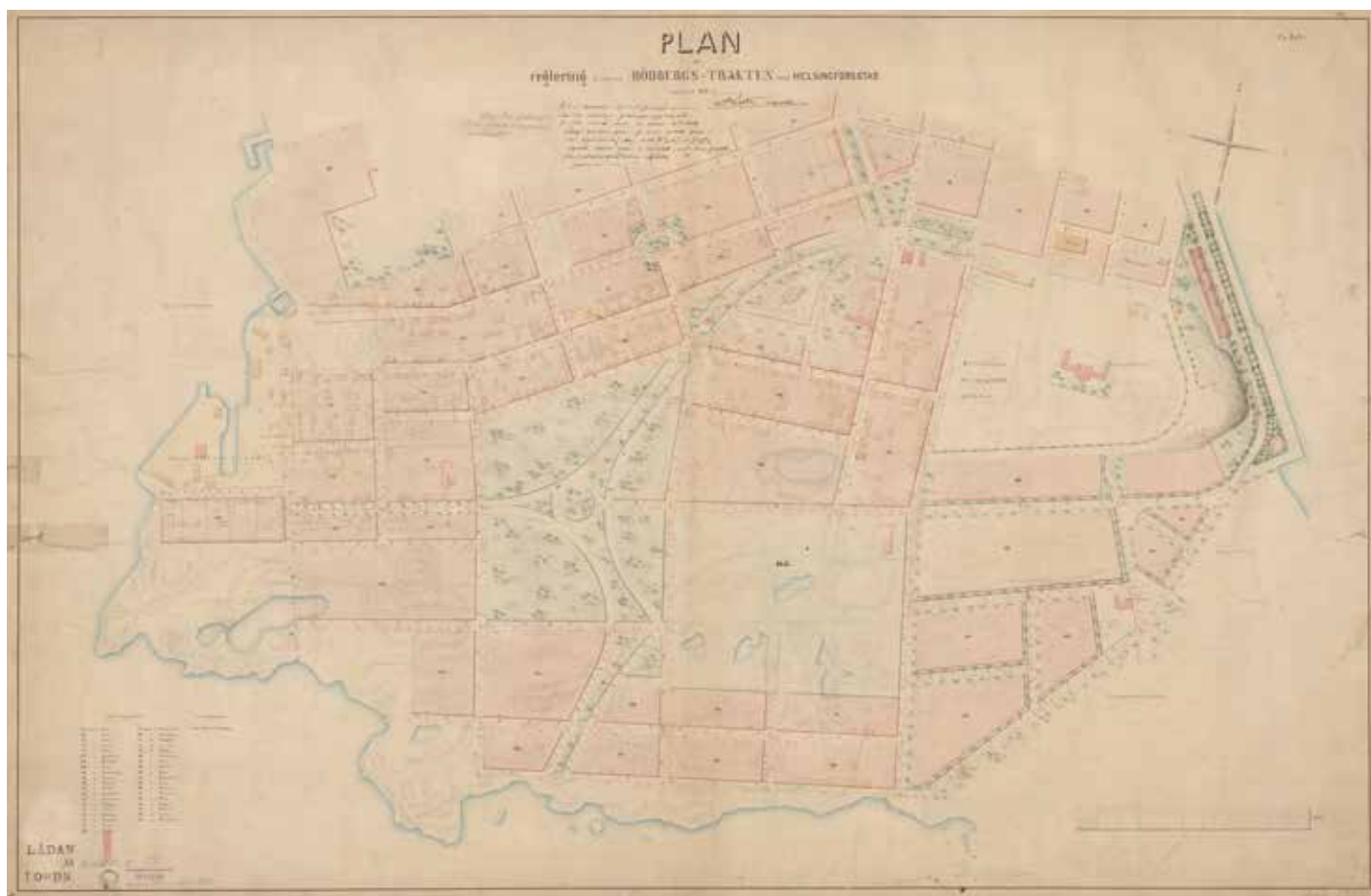
2 Historian vaiheet

Alueen varhaisia vaiheita

1800-luvun alkupuolella eteläisen Helsinginniemen maisemaa hallitsivat kallioselänteet ja niiden väliset, paikoin soistuneet laaksopainanteet. Asutusta ei juurikaan vielä ollut. Nykyisen Tehtaanpuiston kohdilla oli 1820-luvulla Wilhelm Klinckowströmin perustama hyvin hoidettu puutarha kasvihuoneineen. Myöhemmin alueelle rakennettiin Kaartinpataljoonan ampumaratoja. Vuonna 1854 oli Helsinginniemen etelärannoille rakennettu tykistöpatteireita (ks. kartta vuodelta 1862 viereisellä sivulla.).

Helsingin väkiluku alkoi kasvaa voimakkaasti 1800-luvun puolen välin jälkeen, jolloin Helsinginniemen eteläosien asemakaavoitus tuli ajankohtaiseksi. Ensimmäinen asemakaavaehdotus alueelle valmistui vuonna 1860. Kaavassa nykyinen Eiran alue oli kaavoitettu ruutukaavan mukaisin suoraviivaisin kaduin neljäksi laajaksi kortteliksi. Vuonna 1869 esitettiin uusi asemakaavaehdotus alueelle, jossa kortteleiden läpi puhkaistiin rantaan johtava esplanadi. Ehdotus hyväksyttiin, mutta ei koskaan toteutunut sellaisenaan. Helsinki laajeni vähitellen, mutta vielä 1870-luvun lopussa Helsinginniemen lounaisosat sijaitsivat syrjässä Helsingin keskustasta katsoen. Alueella oli vain joitakin yksittäisiä ja vaatimattomia puurakennuksia.

Plan till reglering af den s.k. Rödäld-trakten invid Helsingfors stad 1869. Conrad Reuterin vuonna 1869 laatima asemakaavaehdotus, jossa on ehdotettu puistoalueiden sarjaa, joka kulkee Esplanadilta, Erottajan, Dianapuiston, Koulupuistikon, Johanneksen puiston ja Tehtaanpuiston kautta merenrantaan. Ehdotuksessa kulkee nykyisen Ensipuistikon kohdalla esplanadi. Vestra ja Östra Carlsgatanin väliin jää kapea puistovyöhyke. Korttelit oli merkitty asuinkortteleiksi. HKA.

Näkymä Kaivopuistosta kohti kuudennetta ja seitsemännettä kaupunginosaa vuonna 1890. Kauimmaisena olevat puutalot ovat Emma Mäkisen turvakodin rakennukset, tulevan Laiurinkadun varrella. HKMKA.

Helsinginniemen ja Eiran asemakaavoitus

1880-luvun lopulla kasvavan kaupungin eteläosien asemakaavaan ehdotettiin muutosta, jossa alueelle hahmoteltiin laajaa tehdaskorttelien aluetta. Muutama vuosi myöhemmin, vuonna 1893 tehdaskorttelien sijoittuminen meren äärelle ja lähelle asutusta kuitenkin kyseenalaistettiin. Kyseisiä tehdaskortteleita ei oltu muutamia yksittäisiä tontteja lukuunottamatta myyty, eikä tontit olleet vielä rakentuneet, joten kaupunginvaltuusto kehotti rahatoimikamaria tutkimaan niiden sijoittumista kaupungissa uudelleen. Vuonna 1896 kolme vuotta kestäneiden selvitysten ja kustannuslaskelmien perusteella päädyttiin näiltä osin ehdottamaan muutosta kaupungin asemakaavaan ja pääosa Helsinginniemelle kaavailuista tehdasalueista päädyttiin sijoittamaan muun muassa Sörnäisiin. Samalla todettiin, että osa kaavan asuinkortteleista ei kallioiden ja jyrkän maaston takia sovellu säännöllisen ruutukaavan mukaiseen järjestelyyn, vaan vapaampi tonttien sommittelu Kaivopuiston itäisen huvila-alueen tapaan, olisi alueelle sopivampi

järjestely. Vuoden 1897 asemakaavaehdotuksessa Helsinginniemen lounaisosaan ehdotettiin kaksi teollisuuskorttelia ja muut alueet muutettiin asuinkortteleiksi.² Asemakaavan muutosehdotus hyväksyttiin joidenkin vähäisten muutosten jälkeen viimein vuonna 1899.³ Kaavaan merkittiin ainoastaan alueen pääkadut, kun kortteli ja tonttijako jätettiin toistaiseksi merkitsemästä. Tämä johtui siitä, että *”Laivurinkadun länsipuolella olevilla tonteilla tuskin olisi sanottavaa menekkiä, ennen kuin sanotun kadun itäpuolella oleva seutu on rakennettu”*.⁴

Ote kartasta Förslag till förändrad indelning af fabriksqvarteren uti 6te och 7de stadsdelarna af Helsingfors stad. 1891 Otto Ehrenström. FQ tarkoitti tehdaskorttelia. Karttaan merkitty valkosella ympyrällä. Ensipuistikon sijainti. HKA.

Eiran asemakaavoituksen taustaa

Lars Sonck ja Camillo Sitte

Kuudennen kaupunginosan vapaampi katujen ja tonttien sommittelu on seurausta muuttuneista kaupunkisuunnittelun ihanteista. Uudet tuulet levisivät Helsinkiin näyttelyiden, kongressien, ammatillisten julkaisujen ja opintomatkojen kautta. Arkkitehti Bertel Jungin kertoman mukaan vuonna 1897 helsinkiläisen arkkitehti Lars Sonckin toimiston keskuuteen levisi tietoisuus kahdeksan vuotta aiemmin julkaisusta Camillo Sitten teoksesta "Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen". Teoksessa Sitte ehdottaa ruutukaavan tilalle "modernisoitua muunnosta keskiaikaisesta vapaasti kasvaneesta kaupunkistruktuurista". Jungin mukaan Sonckiin teos vaikutti "silmänräpäyksessä kuin kipinä ruutitynnnyriin".⁵ Teos on mahdollisesti ollut yksittäisten arkkitehtien tiedossa jo tätä aiemmin, mutta Sonck toi teoksen kaikkien tietoon, laatiessaan pitkän kirjoituksen kaupunkisuunnittelusta Finsk Tidskrift-lehteen seuraavana vuonna Camillo Sitten inspiroimana. Sonckin Modern Vandalism – Helsingfors stadplan- otsikolla varustettua kirjoitusta käsiteltiin arkkitehtiklubissa keväällä 1898. Viimeistään tässä vaiheessa arkkitehtien keskuudessa herättiin kaupunkirakennustaiteen mahdollisuuksiin kaupunkisuunnittelussa. Keskustelun jälkeen arkkitehtiklubi päätti lausua, että "rakennustaiteellisia ja kauneuden aistin vaatimia näkökohtia" pidettäisiin silmällä, kun kaupungille laaditaan uusia asemakaavoja.⁶

Arkkitehti Lars Sonck 1910-luvun alussa. Valokuvaaja Daniel Nyblin. MVKA.

Sonck perään kuulutti kirjoituksessaan pätevien kaupunkisuunnittelijoiden käyttämistä uusien kaupunginosien suunnittelussa ja otti kantaa muun muassa Punavuoren alueen ja siellä sijaitsevan kallioisen kuudennen kaupunginosan asemakaavaratkaisuun.

*"Det geniala förslaget att af Rödbärings-området göra en fabriksstad är lyckligtvis redan öfvergifvet och insikt vunnen om att här vore rätta platsen för en villastad. Man far emellertid mycket vilse ifall man här vill skapa en Brunnspark, ty att på kala bärget anordna vidsträckt villatomter, till större delen planterade och bebyggda kanske endast med ett litet trähus, skulle kosta mycket pengar och afskräcka de flesta spekulanter. Det är ett annat byggnadssätt, som här borde komma till användning, nämligen det kända engelska: små tomter, där boningshuset, hvilket upptager en betydande del af tomtarealen, är afsedt för blott ett hushåll, måhända med sin egen lilla trädgård bakom byggnaden; denna åter afskild från körvägen genom staket och smärre planteringar. Detta vore en behaglig samt också hos oss säkerligen ganska lämplig öfvergångstyp mellan den sterila hyreskasernen och den fritt liggande, landtliga villan. De antydningar till reglering af detta område, hvilka å stadsplanen och i verkligheten delvis redan framskynta, visa att det rektangulära åkertegssystemet i hufvudsak äfven här hotar att gifva Helsingfors en "geometrisk fortsättning" ända ned till hamnbanan. Frågan om detta områdes rätta användning behandlas af vederbörande nästan sekret, och projekt komponeras enligt order på ämbetsvärken. Hvarken våra konstnärer eller den stora allmänheten lämnas tillfälle att yttra sin mening, förrän allt är färdigt. Men detta område får ej och skall ej tillspillo gifvas."*⁷

Sonckin mukaan kuudetta kaupunginosaa suunnitellaan lähes salaa ja vain rahatoimikamarin toiveiden mukaisesti, eikä taiteilijoille eikä suurelle yleisölle anneta mahdollisuutta ilmaista mielipidettään. Sonck oli vahvasti sitä mieltä, että alueen suunnittelussa ei tule ottaa mallia Kaivopuistosta, vaan soveltaa pikemminkin englantilaista rakennustapaa.⁸ Kaivopuiston isoilla tonteilla sijaitsevia vapaasti sijoitetut puurakenteiset huvilat olivat hänen mukaan enemmän maaseutuhuviloita ja tuollaisen alueen sijoittaminen kuudenteen kaupunginosan kallioiseen maastoon olisi rahan tuhlausta. Sonckin kirjoitus synnytti keskustelun, joka lopulta johti muun muassa Suomen ensimmäisen asemakaavakilpailun julistamiseen kesäkuussa 1898.

Huvilakaupunkiaate

Kuudennen kaupunginosan lopulliseen kaavaratkaisuun lieene vaikuttanut myös Suomeen rantautunut idea puutarhakaupungeista. Ebenezer Howardin 1898 julkaisema kirjoitus puutarhakaupungeista vaikutti muun muassa suomalaisen arkkitehti Bertel Jungiin. Vuonna 1901 Jung esitti eräässä vuokrasarmien rakentamista vastustavassa kirjoituksessaan niiden tilalle kaupunkiyhteiskuntia, joissa mahdollisimman monella olisi oma koti. Ratkaisuksi Jung ehdotti huvilakaupunkien rakentamista. Vaikka Howardin vaikutukset olivat ilmeiset, Jung ei kuitenkaan ajatellut puutarhakaupunkeja erillisinä kaupunkina työpaikkoine ja palveluineen, vaan varsinaiseen kaupunkiin liittyvinä huvilakaupunginosina.⁹

Ritva Wäre on kirjoittanut teokseen *Bertel Jung - suurkaupungin hahmottaja* Jungista seuraavasti: ”Bertel Jungin toiminta huvilakaupunkien aikaansaamiseksi oli sekä johdonmukaista, että varhaista ja huvilakaupungit kuuluivat olennaisena osana hänen kaupunkikäsitykseensä. Tätä ei voida selittää vain englantilaisen puutarhakaupunkiliikkeen

innostamaksi, eikä edes Jung ajatellut puutarhakaupunkeja Tällaisilla oli laaja vanhempi tausta jopa Helsingissä, mutta ennen muuta ulkomailla.”¹⁰ Huvilakaupungit olivat Jungin ajatusmaailmassa ennen muuta väline asuntopulan ratkaisemiseksi ja yhteiskunnallisesti tärkeän terveellisen ja perhe-elämään tukevan asumismuodon kehittämiseksi. Hänen kirjoituksissaan on hyvin vähän viittauksia luonnon kokeamiseen romanttisesti tai vain kauniina, sitä enemmän mainintoja siitä miten tärkeää puhdas ilma ja työ puutarhassa ovat ihmisille. Tämä koskee myös hänen suhtautumistaan puistoihin, joita hän suunnitteli lähes kaikkiin kaavoihinsa, ja joista tunnetuin ja tärkein oli Helsingin keskuspuisto. Eivät nekkään olleet tarpeen vain kauneuden tähden, vaan virkistysalueina ja siksi että ne puhdistivat ilmaa.¹¹

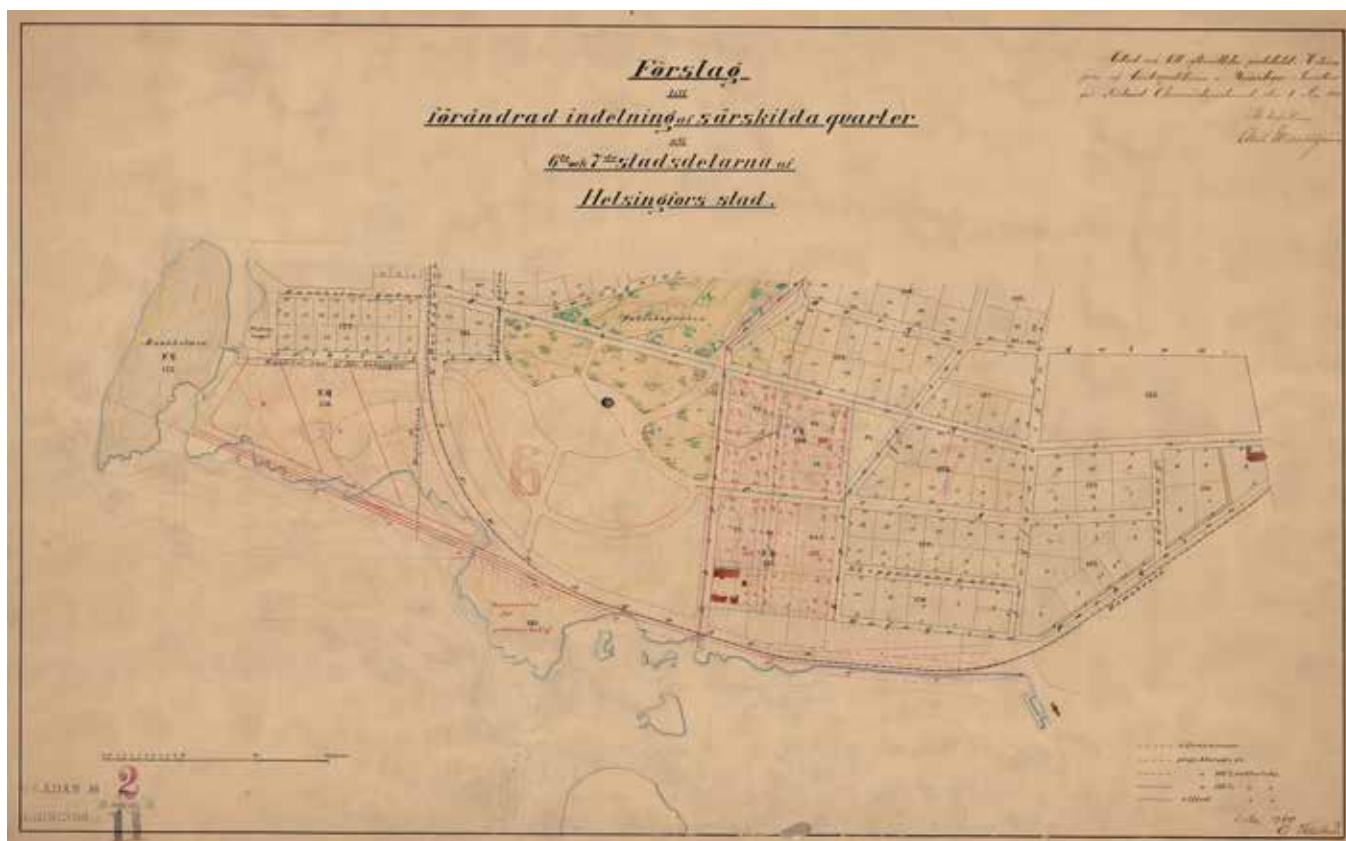
Arkkitehti ja kaupunkisuunnittelija Bertel Jung perheineen 1910, Valokuvaaja Artur Faltin. MVKA

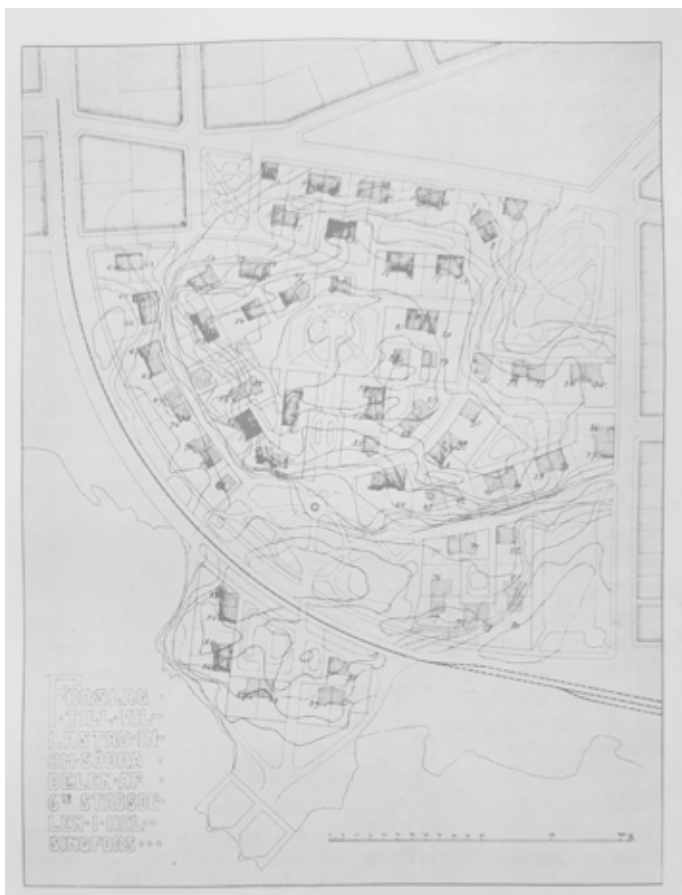
1897 Förslag till förändrad indelning af särskilda kvarter uti 6te och 7de stadsdelarna af Helsingfors stad. Ensimmäinen ehdotus huvila-alueen asemakaavaksi, jossa tontin sijoittuvat maasto-

muotoja seurailevan kaarevan kadun molemmin puolin. Tonttien koko oli 800m²-1000m². Helsingin kaupunginvaltuuston painetut asiakirjat 1897, nro 35. HKA.

Förslag till förändrad indelning af särskilda kvarter uti 6te och 7de stadsdelar af Helsingfors stad. I nov. 1899. G. Idström. HKA. Muutokset esitetty punaisella. Ehdotuksessa näkyy kuu-

dennen kaupunginosaan suunniteltu vapaammin sommiteltua huvila-alue. Sen pohjoisosan laajat puistoalueet liittyvät Tehtaanpuistoon. Korkein kohta on jätetty rakentamatta. HKA.

Vasemmalla Sonckin, Jungin ja Lindgrenin vuonna 1905 laatima kuudennen kaupunginosan asemakaavaehdotus, jossa tonteille sijoittuu yhden tai kahden perheen taloja. Asuintaloja on hahmoteltu

myös radan eteläpuolelle. Ehdotuksessa Laivurinkadun varren leikkikenttä on esitetty suorakaitteen muotoisena. (Skannattu Helsinki-Seuran vuosikirjasta 1966, s. 23.)

Oikealla Trädgårdsnämndens förslag till villastad inom södra delen af 6te stadsdelen i Helsingfors. Puutarhalautakunnan vastaehdotus kuudennen kaupunginosan asemakaavan muutokseksi vuonna 1907. 1906. HKA

Rakennuskonttori palasi kuudennen kaupunginosan tonttiasiaan keväällä 1905, koska *"huvilatonttien kysyntä näytti suurelta."* Rakennuskonttori laati ehdotuksen huvila-alueen tonttien järjestämiseksi,¹² mutta ennen kuin rahatoimikamari ehti viedä suunnitelmaa kaupunginvaltuustoon, olivat arkkitehdit Armas Lindgren, Lars Sonck ja Bertel Jung jättäneet valtuustolle kirjelmän ja laatimansa vaihtoehdoisen suunnitelman alueen järjestämiseksi.

*"Saatuamme kuulla, että Rakennuskonttori oli laatinut ehdotuksen sen tämän kaupungin kuudennessa kaupunginosassa olevan alueen järjestelyksi, joka käsittää n. s. Punavuoret, olemme me allekirjoittaneet, innokkaasti harastaen, että mainittu alue kauniine asemineen järjestetään täysin tyydyttävällä tavalla, tehneet vaihtoehdoisen ehdotuksen sen suunnitteluksi. Samalla kuin meillä täten on kunnia Herroille Kaupunginvaltuusmiehille jättää tämä meidän ehdotuksemme, rohkenemme me huomauttaa muutamista päänsäkökohdista, jotka ovat meille olleet määrääviä ehdotusta laatiessamme."*¹³

Ote Armas Lindgrenin, Bertel Jung ja Lars Sonckin kirjelmästä kaupunginvaltuustolle.

Rakennuskonttori kaupungininsinööri G. Idström johdolla antoi rahatoimikamarin pyynnöstä lausunnon arkkitehtien vaihtoehtoisesesta suunnitelmasta. Siinä rakennuskonttori toteaa, että suunnitelma on rakennuskonttorin aiemmin laatiman ehdotuksen kanssa *"pääasiallisesti yhtäpitävä, mutta eroaa tästä yleisten istutusten luvun ja sijoituksen puolesta sekä tonttien ryhmytykseen nähden."* *"Muut suunnitellut istutukset ovat asemansa ja kokonsa puolesta pääasiallisesti samanlaisia kummassakin ehdotuksessa, lukuun ottamatta sitä, että arkkitehdit ovat ajatelleet urheilukentän järjestettäväksi sille Laivurinkadun eteläpään länsipuolella olevalle alueelle [nyk. Ensipuistikko], jonka Rakennuskonttori oli huvilatonteiksi jakanut. Viimemainittu kenttä on alaltaan kuitenkin vähän pienempi kuin Rakennuskonttorin tasapaikan korkeimmalle kohdalle yleiseen istutukseen ehdottama kenttä, mutta on sillä kenties se etu, että se voidaan luovuttaa yksinomaan nuorisolle urheilua ja leikkejä varten."* Rakennuskonttori toteaa, että *"lienee Puutarhalautakunnan lausunto vaadittava ennen kuin asiassa enempää päätetään."*¹⁴

Utsättning
I Nådte godkändt i Torskeje Sels den 29 Mars 1908.
Minister Ratssekretär A. Langhoff.

Kuopiossa
Annoissa hyväksytty Torskeje Selsin päätöksellä 29 päivänä 1908
Ministeri Valtiosihteerini A. Langhoff

Förordningens riktighet intages. Translator vid Ratssekre-
tariatet för Högstadsdomen i Finland. *Net. Mub.*

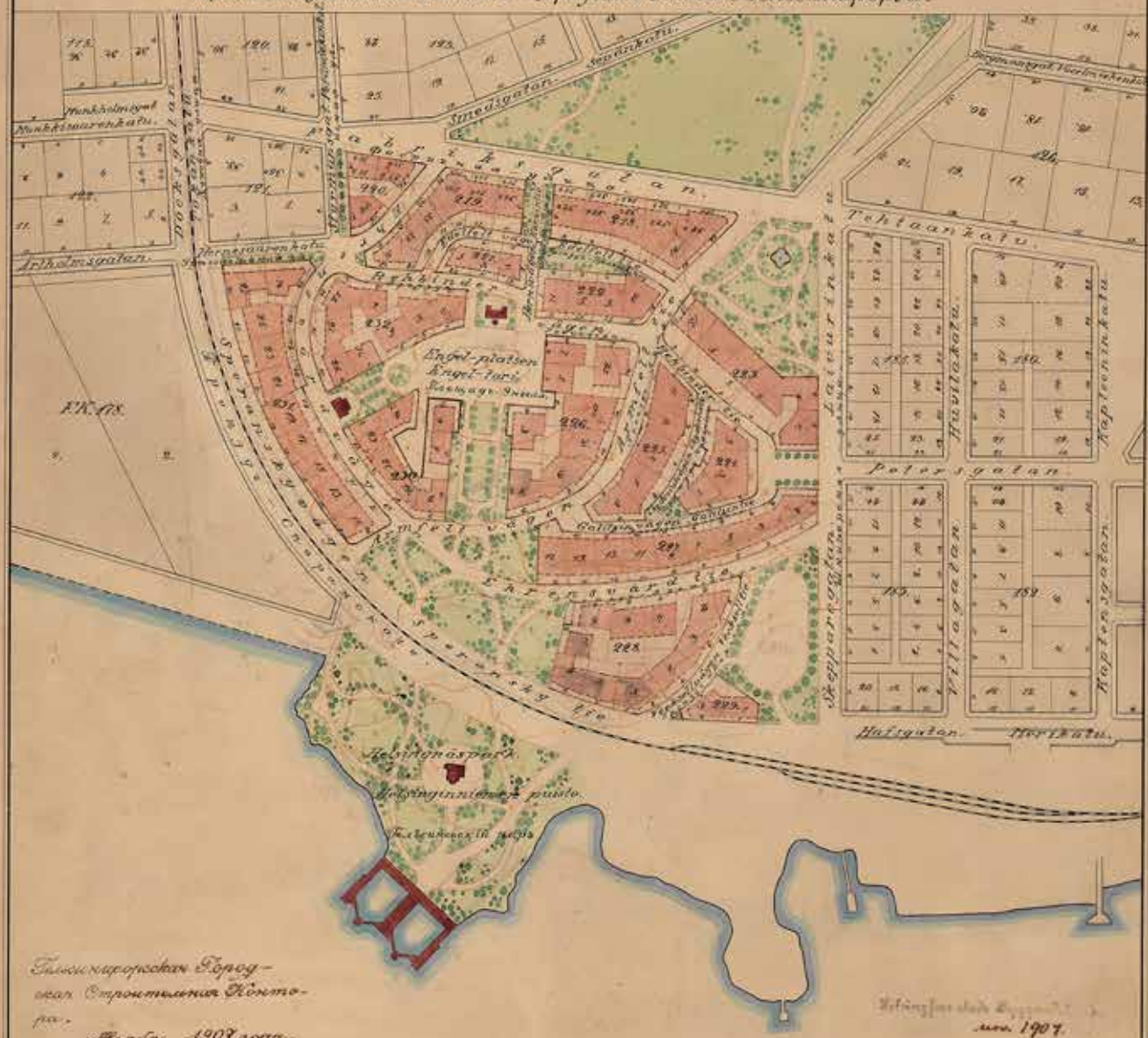
Oikein suomennotuksi todistaa Suomen Valtiosihteerin-
viraston Kuopiossa oltaja *Net. Mub.*

Överordnade ymbesörjande
av Helsingfors stads 6:e distriktet 1908 årg.
2-årsplan

Муниципальное Управление Г. Сангофа

Förslag till förändring Ehdotus Helsingin af stadsplanen rörande 6ten kaupunginosan 6te stadsdelen i Helsingin asemakaavan muutok- sors. seksi.

Проект измѣненія плана 6ой городской части г. Гельсингфорса.

Гельсингфорскай Город-
ской Строительная Комис-
сия.
Москва 1907 года.

В. О. Мусе,

Helsingfors stad Byggnads-
nämnd.
1907.
M. O. K.

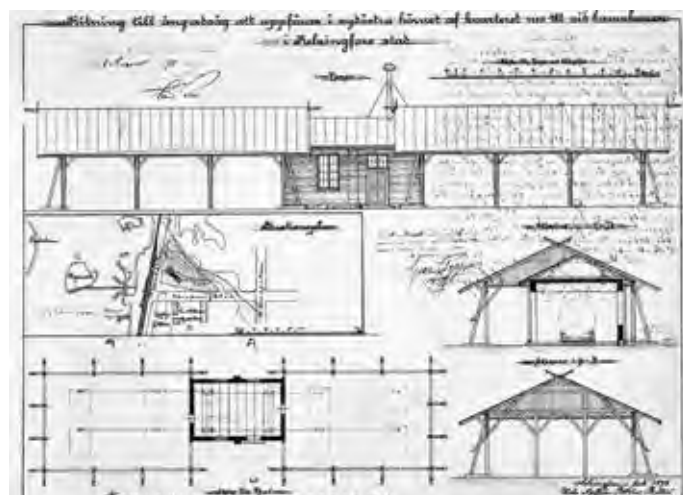
Rahatoimikamarin pyynnöstä puutarhalautakunta antoi lausuntonsa tammikuussa 1907. Lautakunta oli päättänyt jättää asian valiokunnalle, jossa istui mm. lautakunnan jäsenet arkkitehdit Scherfbeck ja Neovius sekä kaupungininsinööri G. Idström sekä kaupunginpuutarhuri Olsson sekä arkkitehti Sonck. Valiokunta päätyi laatimaan oman ehdotuksen alueen järjestämiseksi, jonka puutarhalautakunta hyväksyi. Tässä puutarhalautakunnan ehdotuksessa istutusten sijoittumisessa noudatettiin sitä periaatetta, että *"istutukset ovat sijoitettavat kasvillisuudelle edullisempiin paikkoihin sekä mikäli mahdollista järjestettävät muodostamaan yhtenäisen sopusuhtaisen ryhmityksen sekä että kävelypaikkojen tarve tyydytetään ja tilaa tarpeen mukaan varataan urheilua ja leikkiä varten."*¹⁵ Ensipuistikon osalta lausuntoon oli kirjattu seuraavaa: *"Alueen kaakkoiseen kulma on arkkitehtien ehdotuksen mukaan, joskin jossain määrin vähennettynä, otettu tilava urheilukenttä, josta ei ainoastaan huvilakaupunki vaan myös lähinnä itään päin olevat korttelit saisivat hyötyä. Mukava liikeväylä kulkeva urheilukentän länsipuolitse uimahuoneisiin päin on aiottu ylläpitämän yhteyttä kaupungin ja huvila-alueen eteläosassa olevain istutusten välillä."*¹⁶ Häyrynen kirjoittaa, että *Arkkitehtien ehdottamat "sitteläiset" pienimuotoiset istutukset poistettiin miltei kokonaan hoitokustannusten sekä liikenneturvallisuussyiden takia.*¹⁷ Häyrysen mukaan 1900-luvun alussa suunniteltuun kaupunginosaan muodostui kiinnostava synteesi arkkitehtien ajamasta koristeellisesta kaupunkivihreästä sekä puutarhalautakunnan ja kaupungin puutarhurin edustamasta puistovyöhyke ja näkymääjattelusta.¹⁸ Puutarhalautakunnan ehdotus asemakaavan muutokseksi hyväksyttiin kaupunginvaltuustossa pienin muutoksin vuonna 1907.

Viereisellä sivulla hyväksytty ja vahvistettu Helsingin kuuden kaupunginosan asemakaavan muutos vuodelta 1907. Hyväksytty ehdotus eroaa puutarhalautakunnan ehdotukseen vain Pieterinkadun päätteenä olleen Rehbinderintien istutusten suhteen. Nykyisen Ensipuistikon paikalle Laivurinkadun varteen oli kaavoitettu katujen rajaama soikeamuotoinen leikki- ja pelikenttä, jota reunustivat puurivit molemmilta sivuilta. Asemakaava 498. W.O. Lille. HKA.

Kuudennen kaupunginosan rakentuminen

Kuudennen kaupunginosan seutu oli vielä 1890-luvulla pääosin rakentamattomia kallioita. Laivurinkadun varrella oli sijainnut vuodesta 1890 lähtien turvakoti ”langenneille naisille” ja heidän lapsilleen.¹⁹ Ennen kuudennen ja seitsemännen kaupunginosan asemakaavanmuutoksen hyväksymistä (1899), ja sen myötä tapahtuneen tehdaskortteleiden muuttamista asuinkortteleiksi, oli alueelle jo ehtinyt syntyä vaatimatonta teollisuutta. Vuonna 1898 nykyisen Ensipuistikon paikalle, Laivurinkadun ja nykyisen Merikadun kulmaukseen perustettiin höyrystys (ks. kuva vieresssä ja sivulla 23). Höyrystys toimi paikalla todennäköisesti vuoteen 1911 saakka. Laivurinkatu Merikadun ja Pietarinkadun välillä valmistui vuonna 1903 ja vuoteen 1906 mennessä sen varreen oli rakentunut rivistö nelikerroksisia asuinrakennuksia. Wecksellintie ja Ehrensvärdin tie rakennettiin vuoteen 1910 mennessä. Kuudennen kaupunginosan huvilatonttien rakentaminen alkoi vauhdilla asemakaavamuutoksen vahvistuttua vuonna 1908.²⁰ Muun muassa Ehrensvärdintien itäpään tontit rakentuivat pääosin vuoden 1911 aikana. Wecksellintien ja Merikadun kulmassa sijaitseville huvilatonteille valmistui vuonna 1912 liikemies Uno Staudingerin rakennuttamana synnytyssairaala. Sairaala nimettiin Staudingerin tyttären mukaan Villa Ensiksi.

Ylinnä näkymä Kaivopuiston yli rakentuvaa puistokatua ja tulevaa Eiran kaupunginosaa vuonna 1899. MVH.

Yllä höyrystysan piirustukset. Rittning till ångvedsäg att uppträffas i sydvästra hörnet af kvarteret nro 182 vid hamnbanan i Helsingfors stad. Helsingfors i Juli 1898. Usko Nyström - Petrelius - Penttilä Arkitekturbyrå. Sijaintipiirustuksesta näkyy rantaan kulkeva polku, tulevan Laivurinkadun linjaus sekä Emma Mäkisen turvakodin rakennukset. HKA.

Ylinä näkymä Eiran sairaalalta kohti merta vuonna 1907. Ensipuis-
tikon paikalla näkyy höyrysahan
rakennuksia. Eiran kallioiden lou-
himinen ja teiden ja viemäriverkos-
ton rakentaminen on käynnissä.
Laivurinkatu näkyy pinnoittamat-
tomana. Valokuva Esther Heikel.
HKMKA.

Yllä näkymä kohti Ursinin uima-
laitosta vuonna 1908. Etualalla
rakentamatonta Eiran kaupun-
ginosaa ja satamarata. Valokuva
I.K.Inha. SVM

Yllä kolmen kuvan näkymä kohti Laivurinkatua kuudennen kaupunginosan kallioilta vuonna 1909. Etualalla kuudennen kaupunginosan katu- ja viemäriverkoston rakentamiseen liittyvä louhittu kuilu. Taustalla höyrysahaan liittyviä rakennuksia ja sen takana Emma Mäkisen turvakodin rakennukset sekä satamarata. Oikeassa reunassa vaatimattomia puurakennuksia. Signe Brander. HKMKA.

Alla näkymä merisastaman laiturilta kohti Villa Ensiä vuonna 1912. Tulevaa Ensipuistikkoon reunustavat kadut ovat valmistuneet ja tontit suurelta osin rakentuneet. Tulevan Ensipuistikon alue on aidattu Ehrensärdintien suunnalta korkeuserojen takia. Valokuva Signe Brander. HKMKA.

Foto Signe Brander
Helsingfors 1909

Foto Signe Brander
Helsingfors 1909

Villa Ensi

Selim A. Lindqvistin suunnittelema Villa Ensi oli liikemies Uno Staudingerin kuopiolaisille Rytkösen sisaruksille rakennuttama ajanmukainen synnytyssairaala. Lindqvist oli muutamaa vuotta aiemmin suunnitellut Staudingerin perheen asuintalon Villa Johannan Laivurinkadun varrelle. Staudingerin tytär Ensi syntyi Rytkösten sisarusten Kapteeninkadulla ylläpitämässä synnytyslaitoksessa, joka sijaitsi tavallisessa asuinrakennuksessa (Kapteeninkatu 11). Onnellinen isä piti laitoksen tiloja epätyytyttävänä ja lupasi rakentaa Rytkösille uuden talon kuudenteen kaupunginosaan. Rytkösten synnytyssairaala toimi Villa Ensissä kymmenen vuotta. 1920-luvun lopulla heille valmistui uusi sairaala Kaivopuistoon. Villa Ensi säilyi sairaalakäytössä kuitenkin 1930-luvun alkuun saakka.²¹ Vuonna 1934 Villa Ensi kunnostettiin yhdeksän huoneiston asuintaloksi, johon muuttivat mm. nimensä talolle antanut rouva Ensi Karasuo os. Staudinger perheineen. Vuonna 1987 perhe myi koko talon, ja 1990-luvulla se kunnostettiin eläkeläisten asuin- ja palvelutaloksi.²²

Villa Ensi 1910-luvun lopulla. Valokuva Eric Sundström. HKMKA.

Puiston suunnittelu ja rakentamisvaiheet

Kuudennen kaupunginosan katujen ja tonttien rakentaminen sysäsi liikkeelle myös kaupunginosan puistojen suunnittelun ja rakentamisen. Ensimmäiseksi suunnittelu-pöydälle tuli vuonna 1911 nykyinen Eiranpuistikko. Ehdotus Engelin aukion istutusten järjestämisestä laadittiin seuraavana vuonna, kuten myös ensimmäiset suunnitelmat Laivurinkadun ja Speranskintien (nyk. Merikadun) risteyksessä sijainneeseen varrella olevaan puistoalueelle. Kaupunginpuutarhuri Olsson laati tulevaan Ensipuistikkoon kaksi erilaista suunnitelmaa.²³ Ensimmäinen luonnosmainen suunnitelma pohjautui pitkälti v. 1907 asemakaavassa olleeseen puistosommitelmaan. Siinä soikean kentän reunoilla oli kaavasommitelmasta poiketen vapaasti ryhmiin sijoitellut istutukset. Laivurinkadun varrella puurivi oli kuitenkin säilytetty. Puistoon oli kolme sisääntulokäytävää, kentän pohjoispäädystä, länsisivulla sekä Laivurinkadun ja Speranskintien kulmassa. Noin kuukausi myöhemmin Olsson laati uuden tarkemman suunnitelman alueelle. Puistikkoon oli nyt sommiteltu kahden kentän muodostamaa symmetrinen ja geometrinen sommitelma. Voidaan olettaa Olssonin hahmottaneen, että yhden laajan kentän toteuttaminen olisi johtanut merkittäviin täyttö tai louhinta töihin rinnemaastossa, joten Olsson ratkaisi asian kahdella eri tasoon tasatulla kentällä. Näin kentälle voitiin sijoittaa myös useampia toimintoja. Pohjoisempi ja pienempi kenttä oli varattu lapsille leikkikentäksi ja eteläisempi ja isompi kenttä oli varattu tennistä varten. Kentät olivat aikakaudelle tyypillisesti muotoiltu pyöristettyine kulmineen sekä syvennyksineen (niche). Eteläisemmän kentän reunalla oli kaarevan muotoiseen syvennykseen esitetty jonkinlainen rakennusta, kyseessä oli mahdollisesti jonkinlainen pieni urheilupaviljonki. Kenttiä reunusti vapaamuotoiset runsaat puu- ja pensasryhmät.²⁴ Laivurinkadun varrelle esitettiin edelleen puuriviä.

Kuudennen kaupunginosan alue oli kallioinen ja puistikon rakentaminen vaati suuria täyttötöitä, koska se sijoittui kallioiden välisen painanteen päälle ja kallioisen maaston takia kadut olivat rakennettu selvästi puistoa ylemmäksi. Tulevan Ensipuistikon rakentaminen aloitettiin valmistele- villä töillä vuonna 1913.²⁵ Puistikon rakentaminen näyttää jääneen kaupunginosan muiden puistojen rakentamisen jalkoihin. Puiston rakennustöihin varattiin ensimmäisenä vuonna 1500 markkaa, mutta niistä ehdittiin käyttää vain osa. Mainittakoon että samana vuonna Engelin aukion rakennustöihin käytettiin yli 23 000 markkaa.²⁶ Seuraavaksi vuodeksi puistotöihin rahaa varattiin jo 5000 markkaa, mutta rahaa kului vain noin puolet varatusta summasta. Rakennustöitä hidasti yleinen asuinrakennustoiminnan seisahtuminen, josta johtuen ei lähialueelta saatu riittävästi täyttöihin sopivaa maa-ainesta. Engelin aukion puolella louhittiin istutusten tieltä "isonlainen kallio", joka käytettiin Ensipuistikon tenniskentän tasoitukseen.²⁷ Vuonna 1915 ei puiston rakentamisesta ole merkintää kunnalliskertomuk- sessa, muuten kuin että seuraavalle vuodelle oli puiston rakentamiseen varattu 5000mk.²⁸ Vuonna 1916 töitä jatkettiin tenniskentällä, "joka kuitenkin ennen käytettäväksi luovuttamista täytyy päällystää hiilijauheella ja aidata." Puiston rakentamiseen varatut rahat käytettiin lähes loppuun (n. 6000mk).²⁹ Vuonna 1917 leikkikenttä tasoitettiin valmiiksi

Svante Olssonin suunnitelma kuudennen kaupunginosan leikkikentäksi 8.8. 1912. Samassa piirustuksessa on esitetty myös Pietarinkadun pääteenä oleva puurivi sekä nykyisen Juhani Ahontien ja Chydeniuksentien kulmauksen istutus. Piirustuksen yläreunassa teksti: Godkänt den 30. Aug 1912. HKA.

Viereinen sivulla piirustus Förslag till plantering vid Skepparegatans södra ändpunkt. Svante Olssonin signeeraama väritetty suunnitelma kuudennen kaupunginosan leikki- ja pelikentäksi syyskuussa 1912. HKA.

ja tenniskenttä "pohjattiin vierroksella, kuonalla ja savi- hiekalla".³⁰ Vuodelle 1918 varattiin kaupungin menosään- töön 3500 markkaa tenniskentän aitaamiseen ja "vähäi- sen vartiosuojuksen" teettämiseen sinne 1000 markkaa. Tenniskentän istutuksien kunnossapitoon varattiin 2100 markkaa.³¹ Vuoden 1918 tapahtumien vuoksi kaupungin kaikkien puistojen rakentaminen käytännössä pysähtyi, ja vain joitakin istutuksia hoidettiin ja pidettiin yllä. Kaupungi- nistutusten osaston toimintakertomuksen mukaan "hävitys suuremmilla istutusaloilla erittäin suuri, sillä suurinta osaa nurmialoja käytettiin tänne sijoitetun sotaväen harjoitus- paikkoina sekä sen hevosten laitumena".³² Ensipuistikkoon suunnitellut työt jäivät siis tekemättä eikä suunniteltu ten- niskenttä koskaan valmistunut. Vuonna 1919 kaupungini- tutusten osasto toimi "kalliinajan vaikutuksen alaisissa poikkeuksellisissa oloissa" ja istutusten ulkonäkö huononi hoidon puutteellisuuden vuoksi huomattavasti. Kertomuk- sessa kirjoitetaan, että "uutistöistä mainittakoon Helsingin- niemen huvilakaupungin tasoitus ja istutustyöt".³³ Vuodesta

Föreslag till plantering vid Skepparegatan's södra ändpunkt

Ylinä Villa Ensi vuonna 1920. Kuvan vasemmassa reunassa näkyy osa ensipuistikoon ensimmäisen Suomen Messujen aikana rakennetusta näyttelypaviljongista. HKMKA.

Yllä Urheilulautakunta tarkastusmatkalla Laivurinkadun leikki- ja pelikentällä Ensipuistikossa Eirassa 1920-luvun alussa (1921-1923). Vuonna 1920 perustetulla urheilulautakunnalla oli tapana kiertää kaikki kaupungin urheilukentät yhdessä rakennuskonttorin edustajan kanssa. Tarkastet-

taviin kohteisiin kuului 1920-luvun alussa myös Ensipuistikon kentät, jotka olivat vielä pahasti kesken. Kuvassa näkyy pohjatut käytävät ja kentät sekä kentän kiviperustukset. Perustuksissa käytettiin todennäköisesti paikalta louhitua kiveä. Istutusalueet odottivat täyttömaata ja multaa. Kuvassa

vasemmalta lautakunnan jäsenet insinööri E. von Freneckell, hammaslääkäri R.O.J. Stenberg, verhoilija V.K. Lähteinen, matkapostiljooni K.U. Rinne, voimisteluoopettajatar Anni S. Collan ja lautakunnan sihteeri K.K. Soinio. Valokuva Foto Roos. HKMKA.

1919 lähtien kaupungin menosääntöön merkittiin vain "ainoastaan aivan välttämättömät uutistytöt".³⁴ Kunnossapitorahoista yritettiin säästää mahdollisimman paljon, joten nurmien hoitoa ja kastelua vähennettiin.

Vuonna 1920 Helsingissä pidettiin ensimmäiset Suomen messut. Helsingin kaupunki luovutti maksutta messujen käyttöön Johanneksen kirkon viereisen puistikon, Tehtaanpuiston itäisen osan, Kaivopuiston "ison lehtotien", uima-uoneen ja läntisen vallien paikan, Laivurinkadun viereisen urheilukentän sekä venenäyttelypaikan Merisatamassa.³⁵ Suomen messujen hallintoneuvoston anomuksessa kaupunginvaltuustolle esitettiin, että urheilukentälle "asetetaan ainoastaan keveät rakennukset tarjoilua varten." Ilmeisesti kentälle kuitenkin rakennettiin joitakin näyttelypaviljonkeja, mm. Suomen paperiteollisuuden paviljonki sekä toiminiemen Kreuger & Toll'in paviljonki. "Hiukan syrjässä varsinaisesta messualueesta, Laivurinkadun varrella on Suomen paperiteollisuuden keskuskonttorin avara paviljonki, joka varmaankin on huomattavampia nähtävyyksiä messuillamme."³⁶ "Se rakennettiin vielä epätäydellisesti tasoitetulle kentälle *Ensisairaalan lähelle*". Paviljongin oli suunnitellut arkkitehti V. Palmqvist ja sen rakensi toiminimi Kreuger & Toll, joka rakensi myös oman näyttelypaviljonginsa samalle kentälle.³⁷ Paviljonkiin oli järjestetty kahvi- ja virvoketarjoilu. Paperiteollisuuden keskuskonttorin paviljonki sai luvan säilyttää paviljonkia Ensipuistikossa syyskuuhun asti, Kreuger & Tollin paviljongille annettiin lisäaikaa kokonainen vuosi. Yksi näistä rakennuksista näkyy eräässä valokuvassa Villa Ensinkin takana.

Ensimuistikon rakennustyöt keskeytyivät vuosien 1918 – 1926 ajaksi. Sinä aikana kaupunginpuutarhuri Olsson jäi eläkkeelle (1924), minkä jälkeen virkaan valittu Johan Emil Aranko vastasi kaupungin istutuksista.

Viimein vuonna 1926 kaupunginpuutarhuri Arangon johdolla Ensipuistikon rakentaminen nytkähti eteenpäin, kun vuoden 1927 talousarvioon kirjattiin "Ehrensärdintien ja Laivurinkadun kulmassa olevan puiston useita vuosia keskeyksissä olleiden istutus- ja tasoitustöiden jatkaminen", mihin varattiin 50 000 markkaa.³⁸ Puisto-osaston vuoden 1927 toimintakertomukseen ei ole merkitty muita puistotöitä kuin vain ne, jotka saatiin vuoden aikana valmiiksi. Mahdollisesti töitä Ensipuistikossa jatkettiin, mutta mahdollista myös, että rahat siirrettiin seuraavalle vuodelle. Seuraavan vuoden talvella puistoon vedettiin ruokamultaa ja kesän aikana puistikon rakentamiseen ja "töiden lopettamiseen" käytettiin 50 000 markkaa ja puistikko saatiinkin pensas- ja perennaistutuksia lukuun ottamatta valmiiksi.³⁹ Tästä päätellen Laivurinkadun ja Merikadun suuntaiset lehmusrivit istutettiin vuonna 1928. Puistokorttiin kohtaan *Puut ja pensaat* on kirjattu ensimmäiselle riville teksti *Tilaa 19 kpl ilman tarkentavaa vuosilukua* (ks. s. 23).

Ylinnä Paperiteollisuuden näyttelypaviljonki Suomen messuilla Helsingissä. Messupaviljonki sijoittui Ensipuistikon kentälle. Taustalla näkyy Ehrensärdintien asuinrakennuksia. Kuva lehdestä Suomen paperi- ja puutavaralehti 30.6.1920, no 12, s. 7. W. Palmqvist.

Keskellä ilmakuva vuodelta 1924. Valokuva Arvo Nisonen. HKMKA.

Alinna viistoilmakuva 1920-luvun lopusta, ehkä vuodelta 1926 tai 1927. Puiston kentät vaikuttavat olevan samassa tilassa kuin vuoden 1924 ilmakuvassa. Etelä-

sempi kenttä näyttää selvästi valmiimmalta, tai siinä on selvästi erilainen pintamateriaali kuin pohjoisemmassa kentässä. Kuvassa näkyy myös satamaradan eteläpuolella rannassa oleva puu- ja sahateollisuuden rakennukset. Valokuva Neittamo. SIM.

Seuraavana vuonna kaupunginpuutarhuri lupasi kaupunkilaisille Iltalehden haastattelussa, että "Ensisairaalan luona Eirassa oleva puistikko saadaan tänä keväänä valmiiksi."⁴⁰ Puisto sai vuonna 1929 kesäkukkaistutukset (*Penstemon*), mutta puistokorttiin sekä erillisiin kasvillisuuskortteihin kirjattujen tietojen mukaan puiston pensasistutukset tehtiin vasta vuosien 1930-1931 aikana, jolloin puiston voidaan katsoa lopullisesti valmistuneen (ks. puistokortti viereisellä sivulla).⁴¹ Ensipuistikon toteutuneesta asusta ei ole löytynyt valokuvia. Istutusluetteloiden perusteella puistikko on ollut vihreä ja monilajinen, mutta vielä vuosien 1931 ja 1932 ilmakuvissa puistikossa ei vielä näy pensasistutuksia ja istutukset näyttävät hyvin pelkistetyiltä.⁴²

Istutusluetteloiden mukaan puistikkoon istutettiin vuonna 1930 noin 650 pelargonia (*Pelargonium*), viisi kurtturuusua (*Rosa rugosa*), 36 japaninangervoa (*Spiraea callosa* [nykyisin *japonica*]) ja 150 likusteripensasta (*Ligustrum vulgare*), jotka istutettiin muotoon leikattaviksi pensasaidoiksi. Kasviluettelon mukaan puistoon istutettiin myös neljä kartiojalavaa (*Ulmus montana fastigiata*). Seuraavana vuonna puistoon istutettiin yhdeksän kanukkaa (*Cornus*), 20 likusteria, 11 kurtturuusua, yhdeksän keltalehtistä mustaseljaa (*Sambucus nigra aurea*), yhdeksän pihasyreeniä (*Syringa vulgaris*) ja 27 lumipalloheisiä (*Viburnum opulus sterile*). Yhteensä yhdeksän kartiojalavaa istutettiin kujanteeksi puiston pohjoisosaan sekä osa edellisenä vuonna istutettujen tilalle. Lisäksi puistoon istutettiin kolme rauduskoivua (*Betula pendula*). Puistokorttiin kirjatut kaksi orapihlajaa (*Crataegus*) ovat mahdollisesti olleet pieniä rungollisia puita, jotka istutettu kesäkukkaistutukseen. Kukkapenkeihin istutettiin tuona vuonna kirjavalehtisiä begonioita (*Begonia Vesuvius*) ja hopeakäpälää (*Gnaphalium lanatum*).

Kenttiä ympäröivät muotoon leikatut likusteripensasaidat ja osa kartiojalavista uusittiin vuonna 1934.⁴³ Näiden pensaiden ja puiden istutuspaikkoja ei ole pystytty paikantamaan, koska vuodelta 1931 olevassa viistoilmakuvassa ja vuoden 1932 ilmakuvassa nämä istutukset eivät vielä erotu. Myöhempien ilmakuvien perusteella pensasistutukset on tehty puistikon länsireunalle alkuperäisen suunnitelman mukaisesti.

Puistikkoon tuotiin penkit (19 kpl) ensimmäisen kerran vuonna 1931. Ensimmäinen keinu asennettiin puistoon vuonna 1932 ja hiekkalaatikko vuonna 1933.⁴⁴ Vuodesta 1934 lähtien puistossa oli kaksi hiekkalaatikkoa.

Puiston hitaaseen valmistumiseen vaikutti vuosien 1917-1923 pulakausi, joka johtui mm. ensimmäisen maailmansodan aiheuttamasta taloudellisesta kriisistä ja sisällissodasta sekä niiden vaikutuksista. Puiston loppuun saattamista ja istutuksien viimeistelyä lienee hidastanut ainakin yleismaailmallisen laman heijastuminen Helsinkiin voimakkaana vuonna 1929. Sen vaikutukset ulottuivat vuoteen 1934 saakka.⁴⁵

Puisto valmistui 1930-luvun alussa, jolloin puistosuunnitelman alun perin laatinut Svante Olsson oli jo jäänyt eläkkeelle kaupunginpuutarhurin virasta. Puiston loppuun saattamisesta ja istutuksista vastasi siis silloinen kaupunginpuutarhuri J. E. Aranko. Kenttä- ja käytävasommitelma oli tässä vaiheessa jo pitkälti pohjattu ja perustettu, mutta istutuksiin Aranko on voinut jättää kädenjälkensä. Laivurinkadun varteen suunniteltu lehmusrivi istutettiin Olssonin suunnitelman mukaan, lisäksi alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen myös Merikadun varteen istutettiin lehmusrivi.

Aranko lisäsi sommitelmaan aksiaalista kenttäsommitelmaa korostavat istutukset, kuten muotoon leikatut pensasaidat ja kujanteeksi istutetut kartiojalavaistutukset sekä kenttien väliin tehdyt suorakaiteen muotoiset symmetriset kesäkukkaistutukset. Istutukset noudattivat noihin aikoihin vallalla ollutta arkkitehtonista muotopuutarhatyyliä. Ols-sonin sommittelemat vapaasti sommitellut pensasryhmät jäivät Arangon istuttamina pienialaisiksi.

Viereisellä sivulla viistoilmakuva vuodelta 1931. Kuvan alareunassa näkyy vasta valmistunut Ensi puistikko. Laivurinkadun varren puurivin osa puita on selvästi muita nuorempia. Kuvassa näkyy kentän reunoilla sijaitseva penkki sekä matalat pensasaidat. Kenttien välillä alueella näkyy kesäkukkaistutukset. Valokuva Neittamo. SIM.

Oikealla ilmakuva vuodelta 1932. Puiston reunalta, Laivurinkadun ja Merikadun varrelta erottuu puurivit. Puut vaikuttavat erikokoisilta. Kenttien välissä näkyvät vaaleat suorakaiteen muotoiset alueet ovat olleet kukkaistutuksia, joissa kasvoi kyseisenä vuonna begonioita ja pelargoneja. Kenttien reunoissa voidaan juuri ja juuri hahmottaa tummat nauhat, vastaistutetut pensasaidat. Ilmakuvasta erottuvat vaaleana kivetyn jalakäytävät. Puiston kentillä ei vielä näy leikkivälineitä. Helsingin kaupungin karttapalvelu.

Alla ote Ensi puiston puistokortista. Puistokortissa puistikon perustamisvuodeksi on kirjattu 1928. HKYA.

ENSIPUISTIKKO. *Laivurin puisto ??* Kaup. osa: **VI.**

Perustettu v. 1928	Perustamiskustannukset Smk.	
Nurmikkipintaa 3669 m ²		Perennaryhmiä 1 m ²
Käytäväpintaa 208 m ²		Kukkaryhmiä 1 m ²
Leikkikenttiä 2327 m ²		
	Yht. 5096 m ²	Yht. 2 m ²
Vesijohto Laivurin kadulta v. 1929	Smk. 22.588	Juomakalvoja 1 kpl.
Vesimittareita 1 kpl. 40 m/m		Kastelukaivoja 1 kpl.
Kuvapatsaat ja -veistokset: paljastettu: muovailut:		
Suoja-aitaa 24 m. 81 kpl.	Pensasaitaa 1 m.	taimia 1 kpl.
Lastenleikkikupa 1 kpl. pystytetty v. 1932		rikkotauhuja 1 kpl.
Puut ja pensaat:		
istut. 1931	Pistula alba 5	
	Cornus 9	
	Crataegus 2	
	Ligustrum 20	
	Rosa rugosa 11	
	Sambucus nig. 9	
	Syringa vulgaris 9	
	Alnus mont. 9	
	Viburnum op. 27	
	stale	

Puiston myöhempiä vaiheita

Puistikon istutukset runsastuivat 1940-luvun puolen välin jälkeen, kun vuonna 1946 kaupunginpuutarhurin virassa aloittanut puutarha-arkkitehti Bengt Schalin antoi istuttaa puistoon laajat pensasistutukset. Istutukset paikkasivat myös sotien aikana tulleita vaurioita, muun muassa kenttiä reunustaneet pensasaidat uusittiin. Sotavuosina huonoon kuntoon menneet likusteriaidat vaihdettiin tuolloin aitaorapihlajaksi (*Crataegus grayana*). Istutussuunnitelmaa ei ole säilynyt, mutta kasvillisuuskorttien mukaan sorvarinpensaita (10 kpl *Euonymus europaeus*) istutettiin symmetrisesti kahteen ryhmään kenttien väliselle alueelle, mongolianvaahteroita (8kpl *Acer ginnala subsp. ginnala*) eteläosaan käytävien varsille, unkarinsyreenit (25 kpl *Syringa josikaea*) muun muassa eteläosan nurmialueelle sekä pensasruusuja (10 kpl *Rosa*) puiston itäreunaan. Schalinin istuttamat ruusut on sittemmin tunnistettu mm. tarhakurturuusuksi *Rosa rugosa* 'Agnes' (ks. sivu 47). Lisäksi istutettiin seitsemän kultaherukkaa (*Ribes aureum*) Ehrensärdintien varrelle ja 23 aroniapensasta (*Aronia*).⁴⁶ Lisäksi puistoon länsireunaan istutettiin kaksi saarnea (*Fraxinus excelsior*).

Leikkikentät olivat 1930-1940-luvuilla pääosin avoimia hiekkakenttiä, jolla saattoi olla vain hiekkalaatikko. Näin oli myös Ensipuistikossa. Leikkikenttien tarve lisääntyi pitkin 1940-lukua, voimakkaammin 1940-luvun lopussa suurten ikäluokkien syntyessä. Se tarkoitti leikkitoiminnan laajentamista pieneltä kentältä isommalle eteläiselle kentälle, jonne tuotiin toinen hiekkalaatikko. Kulkuyhteydet puistoon parantivat, kun talleantunut oikopolku Laivurinkadulta puistoon rakennettiin 1940-luvun lopussa. 1950-1960-luvulla puistikko vaikuttaa olleen edelleen aktiivisessa leikkikäytössä, parhaimmillaan siellä oli kolme hiekkalaatikkoa. 1950-luvun lopulla tai 1960-luvun alussa pohjoisemman kentän alkupeäinen muoto hävisi, mahdollisesti puistoon kohdistuneen kovan kulutuksen takia.

Puiston läheisyyteen, Laivurinkatu 3:seen valmistui vuonna 1956 Helsingin raskalaisen koulun koulutalo. Koululla oli vain pieni oma piha, joten puistikko lieene toiminut pihan jatkeena. Koulu toimi rakennuksessa jossain muodossa 1990-luvun alkuun asti, kun se tilan ahtauden takia muutti muihin tiloihin. Vuonna 2001 rakennus siirtyi Eiran aikuisluokion käyttöön.

Kaupunkikuvallisesti puiston suurin muutos tapahtui 1950-luvulla, kun puiston koilliskulmaan rakennettiin puistomuuntamo. Muuntamo sijoitettiin Laivurinkadun suuntaisesti puurivin väliin. Puistoihin sijoitetut tekniset rakenteet kuten muuntamot yleistyvät 1940-luvulta alkaen.

Viereisellä sivulla ilmakeku vuodelta 1943. Puiston kenttiä reunustavat pensasaidat näkyvät nyt selvästi. Puiston länsireunalla on havaittavissa pensasistutuksia. Puistossa on keinuteline ja kaksi hiekkalaatikkoa. Kentän reunalla on useita penkkejä, yhteensä 16 kappaletta. Merisatamanranta oli vielä 1940-luvulla varattu puuteollisuudelle. Helsingin kaupungin karttapalvelu

Vieressä ilmakeku vuodelta 1956. Vuonna 1956 puiston eteläisempi kenttä oli puoliksi ilmeisesti Laivurinkadun alkuun rakenteilla olleen ranskalaisen koulun rakennustyömaan työmaan varastoalueena. Helsingin kaupungin karttapalvelu.

Pienialaisissa puistoissa suurehkon rakenteen sijoittaminen on ongelmallista. Ensipuistikossa se sijoittui hankalasti puiston sisään tulon maisemaan ja Laivurinkadulta kohti Villa Ensiä kohti avautuvien näkymien eteen.

Matti Hauptin 115 cm korkea pronssinen Metsäkaurista kuvaavaveistos sijoitettiin puistoon v. 1957. Graniittisella jalustalla seisovan siron ja realistisen kauris-veistoksen lahjoitti kaupungille vaatetusosalalla vaikuttanut toimitusjohtaja Mikko Penttinen, joka oli toivonut veistoksen sijoittamista Laivurinkadun puistikko Eirassa.⁴⁷ Veistos sijoitettiin pohjoisemmalle kentälle, penkkisyvennykseen. Veistoksen taustalla kasvoi tuolloin parikymmentä vuotta vanhat pensasistutukset, mm. syreenit.

Vuonna 1956 puiston nimeksi vahvistettiin Laivurinpuisto.⁴⁸ Sitä ennen puistoa oli kutsuttu epävirallisesti Villa Ensin mukaan Ensipuistikoksi, Ensipuistikoksi ja Ensisairaalan puistikoksi (esim. puistokortissa), mutta myös Laivurinkadun varrella olevaksi puistoalueeksi. Villa Ensiin liittyneet nimet säilyivät kuitenkin sitkeästi kaupunkilaisten käytössä ja vuonna 1976 puiston nykyinen nimi vahvistettiin asema-kaavalla.

Puiston muista myöhemmistä muutoksista mainittakoon puistoalalaisinten asentaminen 1950-luvun aikana sekä 1960-luvulla puiston luoteiskulmaan rakennetut loivat puupölliportaatt, jotka sijoitettiin syntyneen oikopolun paikalle. 1970-luvun lopulla puistossa oli verrattain runsaat pensasistutukset. Kasvitieteilijä Pentti Alangon 1970-luvulla laatimasta inventointiluettelosta käy ilmi, että suurin osa 1930-luvulla ja 1940-luvulla istutetuista kasvilajeista oli

Yllä ote ilmakuvasta keväältä 1964. Puistikon hiekkalaatikkoja ei ole vielä tuotu kentille. Pohjoisemmalla kentällä nähtävissä jonkinlaisia rakennelmia. Helsingin kaupungin karttapalvelu

Alla ote viistoilmakuvasta vuodelta 1964. Alkukesästä otetusta kuvasta näkyy Wecksellintien varrella kukkivat syreenit, jotka ovat sittemmin hävinneet. HKMKA

tuolloin vielä jäljellä. Luettelosta (ks. LIITE 1) käy myös ilmi, että puistoon on tehty lisäistutuksia vuosien varrella. Puistikon keskellä, kenttien välissä kesäkukkaistutuksien tilalla oli mm. marjaomenapensasta (*Malus toringo* var. *sargentii*) ja Wecksellintien varrelle lumimarjaa (*Symphoricarpus rivularis*) sekä happomarjaa (*Berberis thunbergii*). Puiston kymmenestä kartiojalavasta oli säilynyt suurin osa (9 kartiojalavaa). Puiston keskellä sijaitsevasta kartiojalava rivistä oli Laivurinkatua lähinnä ollut yksilö jossain vaiheessa poistettu, todennäköisesti tilanahtauden takia lehmusten kasvaessa. 1970-luvun aikana Wecksellintien varteen istutettiin yksi jalopähkinä (*Juglans ailanthifolia*). Vuoden 1976 ilmakuvassa näkyy kenttien välisen istutusalueen reunalla aita, joka on mahdollisesti asennettu suojaamaan istutuksia leikkiviltä lapsilta. Aita säilyi 1980-luvun loppuun asti (ks. ilma-kuva vuodelta 1988).

Leikkikenttätöiminta puistikossa jatkui ja kulutus oli kovaa. 1980-luvun alussa puistossa toimi yksityinen puistotäti, jolla oli hoidossa noin 20 lasta.⁴⁹ Leikkivälineitä lisättiin 1980-luvun lopussa. Puistossa oli tuolloin ainakin kaksi liukumäkeä, kaksi keinua, iso hiekkalaatikko sekä jonkinlaisia leikkikatoksia. 1980-luvulle tultaessa etenkin Wecksellintien varresta oli poistettu paljon vanhoja pensasistutuksia. 2000-luvun alussa puiston leikkivälineitä karsittiin ja säilyvien leikkivälineiden turva-alustoja uusittiin. Istutuksissa ei viimeisen 20 vuoden aikana ole tapahtunut suuria muutoksia. jossain vaiheessa 2010-luvulla muuntajan kulmalle istutettiin pieni kukkiva puu, schalininkirsikka (*Prunus cerasus* 'Rhexii').

Eteläisen Helsingin alueelle laadittiin vuosien aikana 2007-2008 aluesuunnitelma, jossa Ensipuistikon leikkipaikkaa ehdotettiin poistettavaksi,⁵⁰ mutta samassa suunnitelmassa todetaan, että "Ensipuistikkoon harkitaan sijoitettavaksi kaikenikäisille sopivia kuntoiluvälineitä sekä keinuja".⁵¹

Yllä ote viistoilmakuvasta Eiran yli vuodelta 1966. Puistikon kartiojalavat erottuvat kuvasta hyvin. Kenttien välisellä alueella kasvaa runsaat pensaat, kuten myös Weksellintien reunalla. Eteläisempää kenttää reunustaa vielä muotoon leikatut pensasaidat, pohjoisemmalla kentällä niitä ei enää

näy. Myös kyseisen kentän muoto on hävinnyt. Puistossa on kolme hiekkalaatikkoa ja kaksi keinutelinettä. Weksellintien varrella näkyy kevyt aita. Kookkaaksi kasvaneet lehmukset muodostavat puistikolle vehreän reunan. Valokuva Sky Foto Möller. HKMKA.

Muotikuvaukset Ensipuistikossa vuonna 1970. Keinun taustalla näkyy hiekkalaatikko, metsäkauris-patsas, penkki, sekä niiden takana olevat pensasistutukset kuten monirunkiset syreenit ja joitakin matalampia pensaita Wecksellintien ja Ehrensärdintien risteykseen nousevat puuportaat. Kuva Kari Pulkkinen. MVJ

Muotikuvaukset Ensipuistikossa vuonna 1974. Keinun taustalla näkyy Laivurinkadun lehmusrivi ja rungollisia pensaita, mahdollisesti sorvarinpensaita. Keinun alla on puiset ritilät. Kuva Kari Pulkkinen. MVJ.

Viereisellä sivulla yllä ote viistotilmakuvasta vuodelta 1975. Kenttien välinen alue on pahasti kulunut ja alueella on kuivuneita vanhoja pensaita, mutta myös uusia matalia pensaita. Wecksellintien viereiset syreenit ovat hävinneet, ja oikea polku on korvattu puupölli portailla. SKY FOTO Möller. HKMKA.

Viereisellä sivulla alinna näkymä Wecksellintieltä kohti keväistä Ensipuistikkoo mahdollisesti 1970-luvun lopulta. Kuvasta erottuvat vastaistutetut pensaat kadun varressa ja taustalla vanhemmat rungolliset pensaat. Kuvan vasemmassa reunassa nuori jalopähkinä. Arkkitehtuurin historian opetusdiat, arkkitehtuuri 1890-1910: Suomi (K32). AKR.

Yllä ote ilmakuvasta vuodelta 1988. Wecksellintien varren pensasistutukset ovat lähes kokonaan poistettu. Pohjoisemman kentän ja kenttien välisen istutusalueen välissä näkyy aita. Helsingin kaupungin karttapalvelu.

3 Nykytila ja säilyneisyys

Paikan yleinen topografia ja liittyminen ympäristöön

Ensipuistikko sijaitsee eteläisessä Helsingissä, Eiran kaupunginosassa. Puistoa ympäröi 1900- ja 1910-luvulla rakennetut kadut ja niiden varrella olevat pääosin saman ajan asuinrakennukset. Puistoa rajaavat etelässä Merikatu, lännessä Wecksellintie, pohjoisessa Ehrensärdintie ja idässä Laivurinkatu. Puisto rajautuu eteläosastaan Merikadun lisäksi vuonna 1912 valmistuneeseen Villa Ensiin, jonka mukaan puisto on nimetty. Alun perin synnytyssairaalaksi valmistunut rakennus toimii nykyään yksityinen palvelutalo. Puisto rajautuu suoraan Villa Ensin piha-alueeseen. Puistikko sijoittuu meren suuntaan loivasti laskevaan rinteeseen. Maaston korkein kohta (+7.2) sijoittuu Ehrensärdin- ja Wecksellintien risteysalueelle ja matalin kohta Villa

Ensin koilliskulmaukseen (+2.6). Rinnemaastoon rakennettu kahden tasaisen kentän sommitelma on synnyttänyt puistikon länsi- ja pohjoisreunalle puiston suuntaan paikoin jyrkätkin luiskat. Wecksellintietä ja Ehrensärdintietä alempana sijoittuvat puistikon kentät on rakennettu rinnemaaston takia kahteen tasoon, siten että ylempi ja pohjoisempi kenttä sijoittuu noin metrin ylempäs kuin alempi ja eteläisempi kenttä. Pääsaapumissuunta puistoon on nykyään pohjois-eteläsuuntainen Laivurinkatu, joka myös liittyy Ensipuistikon osaksi Meripuistosta muun muassa Tehtaan- ja Johanneksenpuiston kautta Keskuspuistoon ulottuvaa historiallisten puistojen ketjua ja viherakselia.

Viereisellä sivulla näkymä Laivurinkadun lehmusten alta kohti Villa Ensiä. EL.

Yllä näkymä Wecksellintieltä puiston eteläisen kentän yli kohti merta. Keväällä puiden ja pensaiden ollessa vielä lähes lehdettämiä meri pilkottaa puiden ja pensaiden

lävitse. Etualalla nurmen keskellä avokalliota. Wecksellintien sijoittuu puiston kenttiä ylempäksi. EL.

Yllä Ensipuistikon merkittävin sisäinen näkymälinja on pitkin keskiakselia kohti Villa Ensiä. Keskusakselia korostaa alkuperäinen kartiojalavakujanne. NA.

Alla puistikon eteläinen kenttä leikkivälineineen. Vanhat pensas ja puustutukset muodostavat vehreän reunan kentälle. EL.

Tilasommitelma

Puistikon nykyinen käytävä- ja tilasommitelma perustuu Svante Olssonin alkuperäiseen vuonna 1912 suunnittelemaan kahden erikokoisen hiekkakentän symmetriseen ja aksiaaliseen sommitelmaan. Sommitelman keskiakselina toimii Ehrensvärdintieltä alkava suoraviivainen puistokäytävä, joka kulkee kenttien läpi. Aksiaalista sommitelmaa korostavat kenttiä yhdistävän keskuskäytävän sekä pohjoisen sisäänkäynnin molemmiin puolin istutetut kartiojalavat. Eteläistä kenttää reunustaa muotoonleikattu orapihlaja-aita, joka korostaa puiston geometrista sommitelmaa. Eteläiseltä kentältä on käytäväyhteydet puiston molemmille puolille, Wecksellintielle ja Laivurinkadulle 1920-luvulla istutettu puurivi rajaa puiston Laivurinkadusta ja Merikadusta.

Puistikon alkuperäinen sommitelma on pääosin säilynyt. Eteläisen ja isomman kentän alkuperäinen muoto penkiksi-vennyksineen on säilynyt, mutta pohjoisemman pienemmän kentän muoto on yksinkertaistunut ja pensasaidat hävinneet. Pohjoiselle kentälle on sittemmin avattu uusia käytäväyhteyksiä ympäröiviltä kaduilta, 1940-luvun lopussa kulkuyhteys Laivurinkadulle ja 1970-luvulla käytäväyhteys Ehrensvärdin- ja Wecksellintien kulmaukseen. Puiston eteläiset sisäänkäynnit Laivurinkadulle ja Wecksellintielle ovat alkuperäisestä suunnitelmasta suoristuneet. Puiston kenttiä Wecksellintien puolelta rajanneet reunan runsaat pensasistutukset eivät ole säilyneet (ks. kasvillisuus).

Puistokuvaa hallitsevat 1920-luvulla istutetut ja kookkaaksi kasvaneet ja Laivurin- ja Merikadun suuntaiset lehmusrivit sekä laajat kivituhkapintaiset kentät. Tuuheat lehmukset ulottuvat pitkälle Laivurinkadun päälle ja näkyvät jo pitkältä Laivurinkatua pitkin saavuttaessa kohti puistoa. Puistikon eteläosaa hallitsee Villa Ensi sekä rakennuksen edustalla kasvava vanha ja näyttävä kolmihaarainen rauduskoivu, jonka paksut oksat kurottuvat puiston läntisen sisääntulokäytävän yli aina hiekkakentälle asti.

Eiran monimuotoinen arkkitehtuuri, puistikon kookkaat puut ja avoimet kentät, maaston kaltevuus sekä puistoa rajaavat kaarevat kadut muodostavat mielenkiintoisia näköaloja puistoon ja puistosta, mutta myös sen ympäristössä. Wecksellintien reuna on nykyään hyvin avoin, mikä mahdollistaa vapaan näkymän puistoon, mutta on vähentänyt puiston suojaisuutta ja vehreyttä. 1950-luvulla puistikon pohjoiseen kärkeen rakennettu muuntamo on sulkenut näkymät puistoon ja puiston yli kohti Villa Ensiä Laivurinkadulta saavuttaessa ja puistosta Tehtaanpuiston suuntaan. Puiston rajautuminen Laivurinkatuun on pääosin melko avoin, joten puiston kohdalle saavuttaessa näkymät aukeavat lehmusrivistön läpi puiston avoimille kentille ja pohjoisen kentän reunassa olevalle pienikokoiselle veistokselle. Puistoon Ehrensvärdintieltä kartiojalavakujanteen kautta saavuttaessa aukeaa Ensipuistikon merkittävin sisäinen näkymälinja, joka kulkee hiekkakenttien muodostamaa pohjois-eteläsuuntaista akselia pitkin kohti puiston eteläpäässä kohoavaa Villa Ensiä.

Ylinnä näkymä Wecksellintieltä eteläiselle kentälle. Rinteessä on säilynyt vanhoja ruusuistutuksia. Komea vaahtera on vistutettu tai kylvytynyt jossain vaiheessa 1960-luvun jälkeen.EL.

Keskellä puiston koillisosaan sijoittuva punatiilinen puistomuuntamo, jonka edessä 2010-luvulla uusittu valaisinpylväs. EL.

Alla Laivurinkadun lehmusrivistön läpi suodattuvat näkymät luovat välähdyksiä sisälle puistoon ja yhdistävät puiston osaksi katumiljöötä. EL.

Yllä pohjoisen kentän keinut, joiden sijainti vakiintui jo 1940-luvulla. Itse keinutelineet lienevät peräisin 1950 tai 1960-luvulta. EL.

Alla näkymä eteläiseltä kentältä. Kentän länsireunaan sijoittuvat leikkivälineet: jousikeinut, hiekkalaatikko ja pieni liukumäki, jossa kapea tunneli. EL.

Kalusteet, rakenteet ja pinnoitteet

Puistikossa on sen historian aikana ollut käytössä ainakin kaksi erilaista penkkimallia, 1950-luvulla koivunjalkapenkki sekä nykyinen siirreltävä Göteborg-mallinen vihreä penkki, joka on ollut käytössä 1960-luvulta asti. Puiston alkuperäisten 1930-luvulla käytettyjen penkkien malli ei ole selvityksen aikana selvinnyt. Penkkien määrä on vähentynyt vuosien saatossa lähes kahdestakymmenestä penkistä nykyiseen neljään penkkiin. Puiston roskikset ovat vihreitä City-mallisia. Puiston valaistus on uusittu 2010-luvun lopulla, jolloin puiston alkuperäiset 1950-luvulta asti olleet valaisimet vaihdettiin uusiin. Valaisinpylväät sijoittuvat symmetrisesti kenttien molemmiin puolin.

Puistikossa on nykyisin hiekkalaatikko, kaksi jousikeinua, pieni liukumäki sekä kaksi keinutelineettä. Nykyiset leikkivälineet ovat pääosin nykyaikaisia, mutta kuluneita. Puiston keinutelineet ovat vanhempaa mallia. Keinutelineet ovat alusta lähtien sijoittuneet puistikon pohjoisimman kentälle, nykyisille paikoille. Muut leikkivälineet sijoittuvat eteläisemmälle kentälle, jonne leikkitoiminta levittäytyi jo 1940-luvun alussa.

Puiston luoteisosassa olevat puuportaavat ovat peräisin 1960-luvulta. Ne ovat pahasti kuluneet ja nurmettunut. Portaikon viereen on kulunut selkeä polku. Pohjoisemman kentän reunalla on Matti Hauptin siro pronssinen Metsäkauris-veistos. Puiston lounaiskulmassa kenttää on reunustettu leveällä graniittisella reunakivellä. Puisto rajautuu Villa Ensin piha-alueen koristeelliseen rauta-aitaan (ks. kuva s. 44).

Kentät ovat säilyneet hiekkapintaisina, nykyään kenttien pinnoitteena on punertava kivituhka. Kentät ovat reunoiltaan paikoin nurmettuneet. Keinujen alla on nykyaikaiset kumigranulaatista valetut turva-alustat. Puiston kenttiä reunustavat nurmikot ovat paikoin kuluneita ja niillä on useita oikopolkuja. Välittömästi Laivurinkadun jalkakäytävän vieressä kulkee noin metrin levyinen kaistale, josta puistoa reunustava nurmialue on kulunut kokonaan pois. Puiston itäreunalla kulkevan Laivurinkadun jalkakäytävällä on vanha nupu- ja seulanpääkiveys. Merikadun jalkakäytävällä on pesubetonilaatoitus ja Wecksellintiellä osan matkaa vanha betonilaatoitus. Metsäkauris-veistoksen graniittista jalustaa ympäröi suorakulmainen liuskekivipinta.

Ylinnä Matti Hauptin pronssinen Metsäkauris-veistos, joka sijoittuu pohjoisen kentän reunalle. Patsaan ympärillä on säilynyt liuskekiveys. Patsaan selkä on kulunut kiiltäväksi, metsäkauriin selkään on kiivetty useasti. Taustalla näkyy pahoin nurmettunut kentän reuna. EL.

Alemmassa kuvassa Laivurinkadun kaunis nupu- ja seulanpääkivinen jalkakäytävä. Käytävän viereen, lehmusten alle, on kulunut noin metrin levyinen polku. EL.

Kasvillisuus

Puiston kasvillisuus on kartoitettu kevään ja kesän 2021 aikana. Laji- ja lajiketietoja on tarkennettu Satu Tegelin kanssa tehdyssä maastokatselmuksessa. Ensipuistikosta kartoitettiin yhteensä 84 puuvartista kohdetta, joista puita oli 33, pensaita tai pensasaitoja 51. Puuvartinen kasvilajisto käsittää 22 eri lajia tai lajiketta. Puistikon kasvillisuus on historiallisesti kerrostunutta ja alkuperäisistä 1920-1930-luvun istutuksista on säilynyt vain osa. Kenttien välillä alun perin olleet kesäkukkaistutukset hävisivät sota-ajan myötä, eikä niitä ilmeisesti koskaan enää palautettu.

Kasvillisuuden vanhinta kerrostumaa edustaa alkuperäiset vuonna 1928 istutetut lehmusrivit Laivurin- ja Merikadun varressa, jotka muodostavat vaikuttavan kaupunkikuvalisen aiheen puiston reunaan. Puurivit eivät ole säilyneet yhtenäisinä, vaan alkuperäisestä 19 puun rivistä jäljellä on 17 lehmusta, joista suurin osa on peräisin 1920-luvun lopulta, muutama yksilö on 1930-luvulta ja yksi on vast'ikään istutettu. Laivurinkadun rivin keskivaiheilla oleva aukko on muodostunut jo 1940-luvulla. Vanhojen valokuvien perusteella alueella on havaittavissa hyvin lähellä pintaa oleva kallio, jonka takia istutettavalle puulle ei ole saatu tarpeeksi kasvualustaa. Laivurinkadun lehmusrivin eteläisin puu poistettiin 1950-luvun alussa, kun Laivurinkadun ja Merikadun kulmausta loivennettiin.

Laivurinkadun lehmusrivi muodostuu pääosin isolehtilehmuksesta (*Tilia platyphyllos*) (10 kpl), seassa on muutama puistolehmus (*Tilia x vulgaris*) ja puurekisterin mukaan myös puistolehtilehmuksen tyyppiä "Töölö".⁵² Merikadun neljän puun lehmusrivi koostuu pääosin puistolehmustyyppistä (*Tilia x vulgaris* "Töölö"). Monilajiset puurivit ovat Helsingissä yleisiä. Puurivit istutettiin niillä lajeilla ja lajikkeilla mitä on juuri silloin ollut saatavilla. Monilajisuus saattaa kertoa myös siitä, että puurivin yksilöitä on alkuvaiheessa uusittu yksitellen, kuten Ensipuistikossa on ilmeisesti käynyt. Puiston länsireunassa kasvaa kaksi kookasta puistolehmusta, jotka muodostavat portin Wecksellintieltä saavuttaessa puistoon. Eteläisempi niistä on istutettu 1910-luvulla osana Villa Ensin piha-alueen rajaavaa kuuden lehmuksen riviä. Pohjoisempi on istutettu 1940-luvulla.

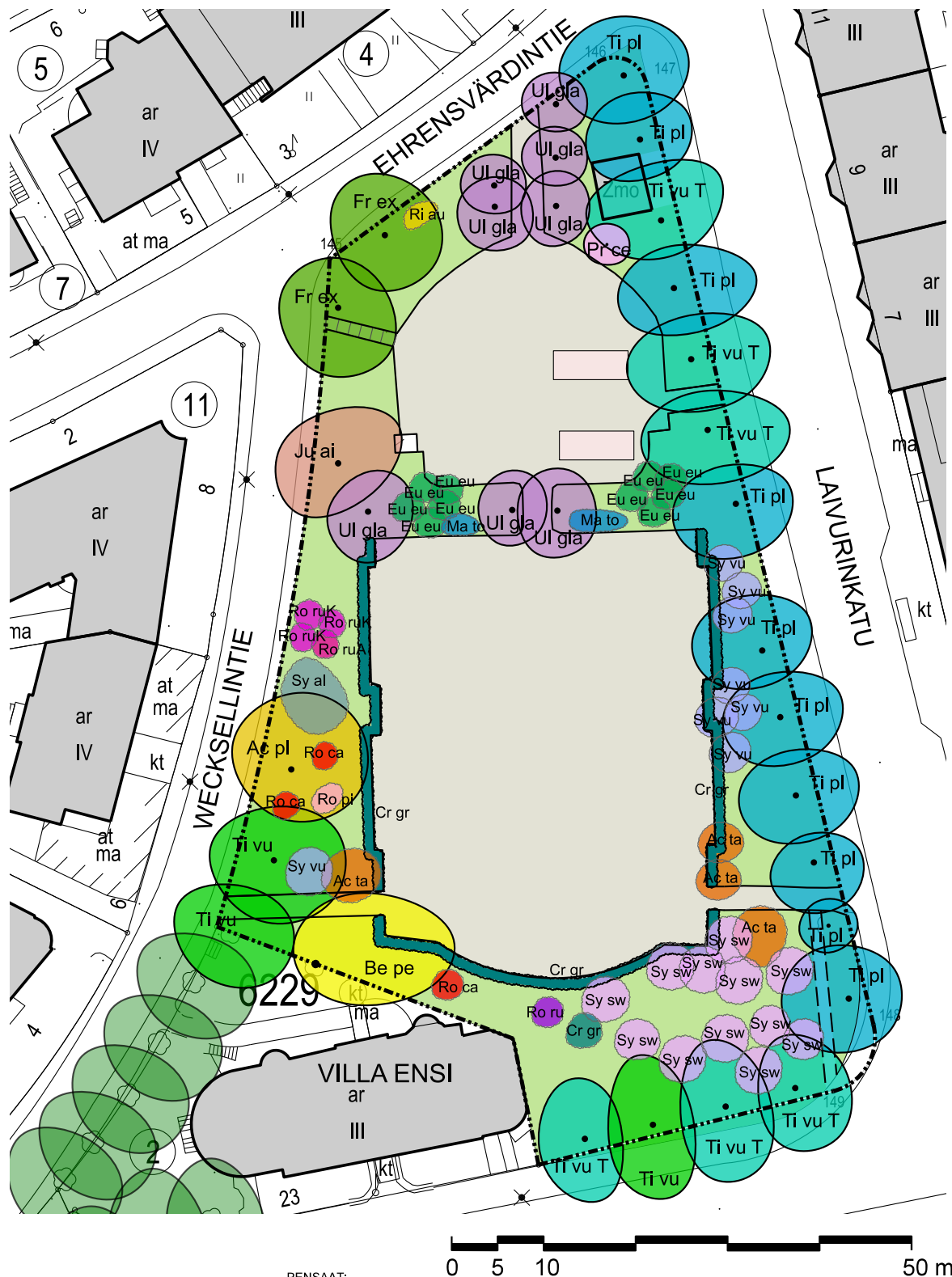
Lehmusten lisäksi alkuperäisistä istutuksista on säilynyt eteläosan valtava kolmihaarainen koivu (*Betula pendula*), joka istutettiin kolmesta taimesta vuonna 1931. Alkuperäisistä aksiaalista ja symmetristä sommitelmaa korostavista istutuksista ovat aiheena säilyneet kartiojalavakujanne (*Ulmus glabra* 'Exoniensis') ja kenttien välillä oleva kahden kartiojalavan muodostama porttiaihe. Molemmat aiheet ovat aukkaisia, alkuperäisestä kymmenestä puusta on jäljellä kahdeksan. On jäänyt epäselväksi, onko osa kartiojalavista alkuperäisiä kasviyksilöitä 1930-luvulta vai myöhemmin samaan paikkaan uusittuja. Istutusaiheen uusimisen puolesta puhuu viistoilmakuvat 1960-70-luvulta, jossa puut näyttävät vielä hyvin pieniltä.

Viereisen sivun kuvassa vanha kakkärärunkoinen ja korkea röyhysyreeni (*Syringa cf. sweginzovii*) puiston eteläosassa. Vanhat paksut vaakatasossa olevat rungot innostavat lapsia kiipeilemään, minkä vuoksi nurmi on kulunut alimman oksan alta. Puistikossa kasvaa selvästi eri-ikäisiä röyhysyreeniä. Etualalla kuvassa lienee yksi vanhemmista, mahdollisesti 1940-luvulla tai aiemmin istutetuista pensasyksilöistä. Taustalla näkyvät pensaat mahdollisesti nuorempia. NA.

Yllä eteläistä kenttää reunustavat runsaat pihasyreeni-istutukset (*Syringa vulgaris*) ja muotoonleikattu orapihlaja-aita. Pohjoista kenttää reunustanut vastaavanlainen aita on hävinnyt 1960-luvulla. NA.

Kasvillisuuskartta

PUUT:

- Ju ai Japaninjalopähkinä, *Juglans ailanthifolia*
- Pr ce Schalininkirsikka, *Prunus cerasus* 'Rhexii'
- Ul gla Kartiojalava, *Ulmus glabra* 'Exoniensis'
- Be pe Rauduskolvu, *Betula pendula*
- Ti pl Isolehtilehmus, *Tilia platyphyllos*
- Ti vu Puistolehmus, *Tilia x vulgaris*
- Ti vu T Puistolehmus Töölö, *Tilia x vulgaris* "Töölö"
- Fr ex Lehtosaarni, *Fraxinus excelsior*
- Ac pl Metsävaahtera, *Acer platanoides*

PENSAAT:

- Eu eu Euroopansorvarinpensas, *Euonymus europaeus*
- Ac ta Mongolianvaahtera, *Acer tataricum* subsp. *ginnala*
- Ma to Marjaomenapensas, *Malus toringo* var. *sargentii*
- Ro ca Koiranruusu, *Rosa canina* (perusrunko)
- Ro pi Juhannusruusu "Ensi", *Rosa pimpinellifolia* "Ensi"
- Ro ru Kurtturuusu, *Rosa rugosa*
- Ro ruA Tarhakurtturuusu 'Agnes', *Rosa rugosa*-hybr. 'Agnes'
- Ro ruK Tarhakurtturuusu "Katri Vala", *Rosa rugosa*-hybr. "Katri Vala"

- Sy al Lumimarja, *Symphoricarpos albus*
- Sy vu Pihasyreeni, *Syringa vulgaris*
- Sy sw Röyhysyreeni, *Syringa cf. sweginzovii*
- Cr gr Aitaorapihlaja, *Crataegus grayana*
- Ri au Kultaherukka, *Ribes aureum*

Puuston nuorempaa kerrostumaa edustaa vuonna 1946 puistikon luoteiskulmaan istutetut saarnet (*Fraxinus excelsior*) ja puistikon länsireunan kookas metsävaahtera (*Acer platanoides*), joka on istutettu tai mahdollisesti itsestään kylväytynyt pensasistutukseen 1970-luvun lopulla. Puistikon puuston uusinta kerrostumaa edustaa 1980-luvulla istutettu jalopähkinä (*Juglans ailanthifolia*) sekä 2000-luvulla muuntamon edustalle istutettu schalininkirsikka (*Prunus cerasus* 'Schalin').

Suurin osa puistikon nykyisestä pensaskasvillisuudesta on peräisin 1940-luvun puolesta välistä ja sen jälkeiseltä ajalta. On jäänyt epäselväksi, onko puistossa säilynyt alkuperäisiä 1930-luvulla istutettuja pensaita. Alkuperäisiä saattaisivat olla jokin ruusuista tai syreeneistä. Vielä 1970-luvulla puistossa kasvoi alkuperäisistä 1930-luvulla istutetuista pensaista sittemmin hävinneet kanukka- (*Cornus*) ja aro-niapsaat (*Aronia*). Sommitelmaan alun perin kuuluneet pensasaidat penkkisyvennyksineen ovat aiheena säilyneet vain puistikon eteläisemmällä kentällä. Pohjoisemman kentän pensasaidat ja kentän muoto hävisivät 1950-luvun kuluessa. Pensasaidat uusittiin 1940-luvulla, jolloin kasviliajia vaihdettiin likusterista aitaorapihlajaksi. Säilyneet pensasaidat ovat paikoin aukkoisia.

Vuonna 1946 tehdyistä istutuksista on säilynyt suurin osa, kuten pohjoisrinteen yksittäinen kultaherukka (*Ribes aureum*) kenttien välillä olevat euroopansorvarinpensasryhmät (*Euonymus europaeus*), eteläistä kenttää reunustavat pihasyreenit (*Syringa vulgaris*) ja mongolianvaahterat (*Acer tataricum* subsp. *ginnala*) ja sekä eteläosan röhysyreenit (*Syringa* cf. *sweginzovii*).⁵³ Länsi- ja eteläreunan pensasruusuista on säilynyt vain pieni osa, ja niistäkin osasta on jäljellä enää perusrunkona toiminut koiranruusu (*Rosa canina*), johon herkemmat pensasruusut ovat olleet vartettu. Helsingin pensasruusuja kartoitettiin laajasti KESKAS-hankkeen yhteydessä 1989-1995. Tuolloin Ensipuistikon länsireunalta löydettiin vanha tunnistamaton juhannusruusulajike, joka nimettiin hankkeessa löytöpaikan mukaan *Rosa pimpinellifolia* "Ensi" – nimellä sekä komeasti kukkiva tarhakurtturuusu *Rosa rugosa*-hybr. 'Agnes'. On arvioitu, että molemmat edellä mainitut ruusut ovat peräisin vuoden 1946 istutuksista, mahdollisesti kaupunginpuutarhuri Bengt Schalinin ajalta, mutta varmaa tietoa tästä ei ole. 'Agnesin' seurana kasvava Keskas-tutkimuksessa Katri Valan puistosta löydetty tarhakurtturuusu *Rosa rugosa*-hybr. "Katri Vala" on istutettu 1990-luvulla. Samaan aikaan istutetut toukoniitynruusut (*Rosa blanda* "Toukoniitty") eivät ole säilyneet. Puistikon eteläosassa kasvava kurtturuusu (*Rosa rugosa*) on mahdollisesti paikalle itsestään levinnyt, kyseisellä paikalla se on tiettävästi kasvanut jo 1970-luvulla.

Pensaskasvillisuuden uusinta kerrostumaa edustaa puistikon länsireunan lumimarja (*Symphoricarpos albus*) sekä kenttien välillä kasvavat marjaomenapensaat (*Malus toringo* var. *sargentii*), jota lienevät istutettu 1970-luvulla. Samoihin aikoihin istutetut lehtokuusama (*Lonicera xylos-teum*) ja japaninhappomarja (*Berberis thunbergii*) ovat sittemmin hävinneet.

Ylinnä puiston luoteiskulman saarnet. Kuvassa Etualalla 1940-luvulla istutettu kultaherukka (*Ribes aureum*). NA.

Alinna puiston pohjoisen sisäänkäynnin kartiojalavakujanne, joka korostaa puiston alkuperäistä aksiaalisommitelmaa. Kujanne näyttäisi silmämääräisesti koostuvan eri-ikäisistä puuyksilöistä. NA.

Yllä Merikadun lehmusriviä ja komeat röyhysyreenit. NA.

Alemmassa kuvassa Laivurinkadun satavuotias lehmusrivi keväisessä vehreydessä. Lehmusten oksat ulottuvat kadun päälle, jonka

takia puut näkyvät kauas Laivurinkatua saavuttaessa. EL.

Puistoon istutettiin säilyneiden kasviluetteloiden mukaan 25 unkarinsyreeniä vuonna 1946. Inventoinnin aikana tehtyjen huomioi-

den mukaan pensaat ovat hyvin todennäköisesti röyhysyreeniä (*Syringa cf. sweginzovii*). Puiston röyhysyreeneissä on havaittavissa

kahta eri violetin väriä. Ylärivissä kuvat tummemman värisestä röyhysyreeneistä. Alemmassa rivissä vaaleampi kukinto. NA.

Vasemmalla Ensipuistikossa, Wecksellintien varressa kasvava vanha pensasruusulajike, vaalean-keltainen tarhakurtturuusu *Rosa rugosa*-hybr. "Agnes". ML.

Oikealla KESKAS-tutkimuksen yhteydessä löydetty vanha juhannusruusulajike, joka on nimetty löytöpaikan mukaan: *Rosa pimpinellifolia* "Ensi". ST.

Alla puistikon länsireunan pensaita. Etualalla matala juhannusruusulajike "Ensi". Taustalla piha-

syreeni sekä mongolianvaahtera. Villa Ensin piha-alueelle kukkii alpiruusu. NA.

Nykyinen käyttö

Eiran leikki- ja pelikentäksi suunniteltu Ensipuistikko on säilynyt alkuperäisessä käytössä leikki- ja oleskelualueena. 2000-luvun lopulla suunniteltu leikkipaikan poistaminen ei ole toteutunut ja leikkivälineitä on sen jälkeen uusittu. Nykyään Bambipuistonakin tunnetun puistikon pieni leikkipaikka palvelee etenkin pieniä lapsia. Puistossa käydään pelaamassa mm. kyykkää ja myös läheiset koulut ja päiväkodit käyttävät sitä ulkoiluun. Puistikon avoimet kentät mahdollistavat sen käytön monenlaisiin tarkoituksiin. Puistoa voi nykyisin varata pieniin tapahtumiin ja siellä on nähty mm. opiskelijatapahtumia. Eteläisellä kentällä säilytetään kookkaita siirtolavoja alueen puistojen hoitoa varten.

Yllä laaja hiekkakenttä sopii erinomaisesti erilaisille ulkopeleille, lähistön koulun ja päiväkodit käyttävät alempaa kenttää pelikenttänä. EL.

Alla alueen puistojen hoitoon liittyvä siirtolava on löytynyt pysyvän paikan eteläisen kentän kullmassa. EL.

Kuva Villa Ensintontin ja puistikon rajalla kasvavasta näyttävästä kolmihaaraisesta rauduskoivusta. Puun oksat kaartuvat puiston lounaisen sisääntulokäytävän ja kentän ylle. EL.

4 Arvot ja ominaispiirteet

Ensipuistikko on ominaispiirteensä hyvin säilyttänyt 1900-luvun alun kaupunkipuistikko ja osa Eiran huvilakaupunginosan valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä. Kaupunkirakennustaiteellisenä kokonaisuutena suunniteltu huvilakaupunginosa edustaa 1900-luvun alun kaupunkisuunnittelua, ja siinä on nähtävissä sekä huvilakaupunkiaatteen että sitteläisyyden tunnusmerkkejä. Sitteläistä keskiaikaista kaupunkia ilmentävät erityisesti kaupunginosan kaartuilevat kadut ja muurien suojaamat puutarhat ja Eiraa onkin kuvailtu kaupunginosaksi, jossa ”keskiaikainen henki imeytyi helsinkiläiseen rantamaisemaan”.⁵⁴ 1970-luvulla laaditussa muinaistieteellisen toimikunnan lausunnossa todetaan, että ”Eira on 1900-luvun alun kaupunkirakennustaiteellisten tavoitteiden paras esimerkki maassamme, ja sitä voidaan pitää melko korkeatasoisena romantiikan ja jugendin kaupunkitaiteen edustajana myös eurooppalaisen mittapuun mukaan.”⁵⁵ Kaupunginosa vaiheikkaassa asemakaavoituksessa istutukset ja puistot saivat poikkeuksellisen suuren roolin. Häyrysten mukaan Eiran puistoissa yhdistyi arkkitehtien ajama ”koristeellinen kaupunkivihreys” sekä puutarhalautakunnan ja kaupunginpuutarhurin edustama puistovyöhyke- ja näkymäajattelu, jota laaja Engelin aukiolta merelle ulottuva puistovyöhyke erityisesti edustaa.

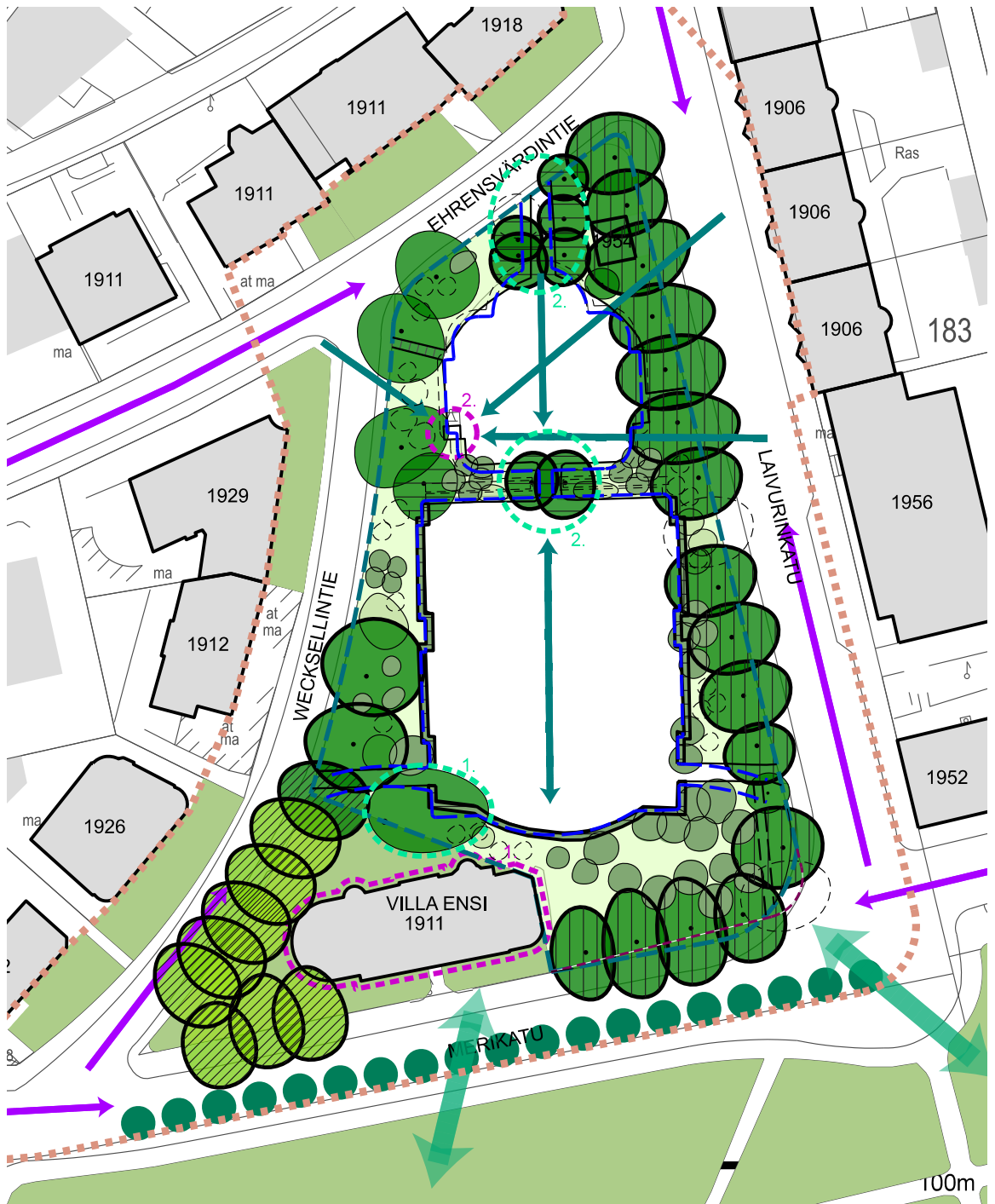
Eiran vuoden 1907 alkuperäisen asemakaavan mukainen puistikko on muiden Eiran puistoalueiden tapaan tärkeä osa pienipiirteistä ja vihreää kaupunginosaa. Puistikko on kaupunkikuvallisesti merkittävä kaupunginosa reuna- ja puisto. Puisto on säilyttänyt alkuperäiset rajansa puiston kaakkoiskulman pyöritystä lukuun ottamatta. Puistikko ja sitä ympäröivät rakennukset ja kadut muodostavat kaupunkikuvallisesti merkittävän eheän 1910-luvun kokonaisuuden. Vaikka puisto valmistui yli 10 vuotta katuja ja rakennuksia myöhemmin, toteutettiin se pitkälti vuoden 1912 suunnitelman mukaisesti. Puisto sijaitsee kaupunkirakenteen solmukohdassa, jossa Eiran kaariviivoista ja epäsymmetriasta rakentava katuverkko kohtaa ruutukaavan mukaisesti rakennetut Huvilakadun korttelit. Puistikko tuo kaupunkirakenteeseen väljyyttä ja puutarhamaisuutta. Puistikko rajautuu arkkitehti Selim A. Lindqvistin suunnitteleman Villa Ensin tonttiin muodostaen rakennustaiteellisesti arvokkaalle rakennukselle vihreän taustan. Puisto on tärkeä kehys rakennukselle ja puistoalueen tarjoama vapaatila rakennuksen ympärillä korostaa sen kaupunkikuvallista merkitystä ja roolia alueen maamerkinä. Puiston avoimet kentät mahdollistavat pitkät näkymät kohti rakennusta. Villa Ensin lisäksi myös puistossa sijaitseva pieni Metsäkauris-patsas luo puistolle tunnistettavuutta ja oman identiteetin. Myös puiston kasvillisuusaiheet kuten vanha monihaaraainen koivu sekä aksiaalista sommitelmaa korostavat kartiojalavat toimivat identiteettiä luovina maamerkkeinä.

Puiston nykyinen käytäväjärjestelmä ja tilallinen hahmo perustuvat arvostetun puistosuunnittelijan, Helsingin ensimmäisen kaupunginpuutarhuri Svante Olssonin laatimaan puistosuunnitelmaan. Vuonna 1912 laadittu puistosuunnitelma edustaa 1900-luvun alun uusia suunnitteluhanteita, toiminnallisten puistojen suunnittelua (reformipuisto). Reformipuistoajattelussa ”*puistot valjastettiin yksiselitteisesti kasvattavan leikin ja urheilun areenoiksi ja niiden kykyyn ratkaista yhteiskunnallisia ongelmia uskottiin lujasti. Keskeisenä ajatuksena oli nuorison ja työväen sosiaalistaminen ohjattujen toimien ja ennen muuta joukkourheilun ja ohjatun leikin avulla sekä samalla näiden terveydentilan kohentaminen*”.⁵⁶ Puistikon suunnitelma perustuu Olssonille ominaiseen tapaan käyttää aksiaalisuutta ja siinä on viitteitä saksalaisvaikutteeseen tyyliin. Sommitelman keskiakseli ei noudata kuitenkaan mitään selkeää suuntaa, esimerkiksi viereisten katujen linjaa, vaan on suunnattu pohjois-eteläsuuntaisesti Ehrensärdintieltä Villa Ensin ohi kohti merta ja Sirpalesaarta.

Vaalittavat ominaispiirteet

- Alkuperäisen Svante Olssonin sommitelman tilarakenne ja aksiaalisuus
- Avoimet sorapintaiset geometrisesti muotoillut kentät
- Muotoonleikatut pensasaidat kenttien ympärillä
- Laivurin- ja Merikadun monilajiset lehmusrivit
- Aksiaaliseen ja symmetriseen sommitelmaan liittyvät kartiojalavakujanteet ja -porttiaiheet
- Monipuolinen 1930-1940-luvun pensaslajisto
- Leikkikenttätoiminta
- Metsäkauris-patsas
- Laivurinkadun kiveykset

Arvokartta

Valtakunnallisesti merkittävän Eiran huvilakaupunginosan alueella sijaitseva, ominaispiirteensä hyvin säilyttänyt 1900-luvun alun puisto. Puiston nykyinen käytäväjärjestelmä ja tilallinen hahmo perustuvat arvostetun puistosuunnittelijan, Helsingin ensimmäisen kaupunginpuutarhuri Svante Olssonin laatimaan toteutettuun sommitelmaan, joka edustaa 1900-luvun alun suunnitteluhanteita. Puistikko kaavoitettiin alun perin Eiran kaupunginosan leikkikentäksi.

Puisto, sitä ympäröivät rakennukset ja kadut muodostavat kaupunkikuvallisesti merkittävän eheän 1910-luvun kokonaisuuden.

Puiston alkuperäinen raja. Puiston kaakkoiskulmaa loivennettiin ja puistosta lohkaistiin pala katualueeksi 1950-luvulla.

Olssonin vuoden 1912 puistosuunnitelman mukainen toteutetut aksiaalinen käytävä- ja kenttäsommitelma. Puistikon alkuperäinen sommitelma ja keskeiset tylypiirteet säilyneet melko vähäisin muutoks. Ylemmän kentän reunat ovat suoristuneet 1950- ja 1960-luvulla.

Puisto rajautuu arkkitehti Selim A. Lindqvistin suunnitteleman Villa Ensin tonttiin muodostaen rakennustaiteellisesti arvokkaalle rakennukselle vihreän taustan. Puisto on tärkeä kehys rakennukselle ja puistoalueen tarjoama vapaa tila rakennuksen ympärillä korostaa sen kaupunkikuvallista merkitystä ja roolia maamerkinä. Puiston avoimet kentät mahdollistavat pitkät näkymät kohti rakennusta.

Kaupunkikuvallisesti merkittävä puurivi / puuryhmä

Puiston lehmusrivit muodostavat kaupunkikuvallisesti merkittävän vihreän julkisivun mereltä päin katsottuna. Puurivit ovat tärkeä osa mereltä ja Merisatamanrannasta avautuvaa kaupunkijulkisivua.

1910-luvulla istutettu puu (Villa Ensin ympärillä)

1930-luvulla Svante Olssonin suunnitelman mukaan istutetut puut (katkoviivalla merkitty hävinneet puut)

1930-luvulta peräisin olevat istutusaiheet / kasvillisuussommitelmat (on säilynyt istutusaiheena, istutukset mahdollisesti uusittu jossain vaiheessa, katkoviivalla merkitty hävinneet alkuperäiset kasvillisuussommitelmat)

1940-luvun lopulla istutetut pensaat

Kaupunkikuvallisesti merkittävä katunäkymä. Katua rajaavien pihajulkisivujen kasvillisuus sekä puistossa kadun reunalla sijaitsevat puurit ovat tärkeä osa kadun vihreää yleisilmettä.

Kaupunkikuvallisesti merkittävä puistonäkymä. Puiston reunojen läpinäkyvyys mahdollistaa näkymät puiston läpi ja näkymän kohti patsasta. Alkuperäisen Svante Olssonin puistosuunnitelman mukaan toteutuneet avoimet kentät mahdollistavat näkymän kohti Villa Ensiä.

Puiston identiteettiä liittyvä maamerkki:

-rakennus tai rakennus (1. Villa Ensi 1911, 2. Metsäkauris/Bambi - patsas, Matti Haupt, 1957)

-kasvillisuusaihe (1. vanha koivu, 2. aksiaalista sommitelmaa korostavat kartiojalavat)

Puisto liittyy visuaalisesti Merisatamanrannan puistovyöhykkeeseen

Puiston reunalla oleva rakennus ja sen rakennusvuosi.

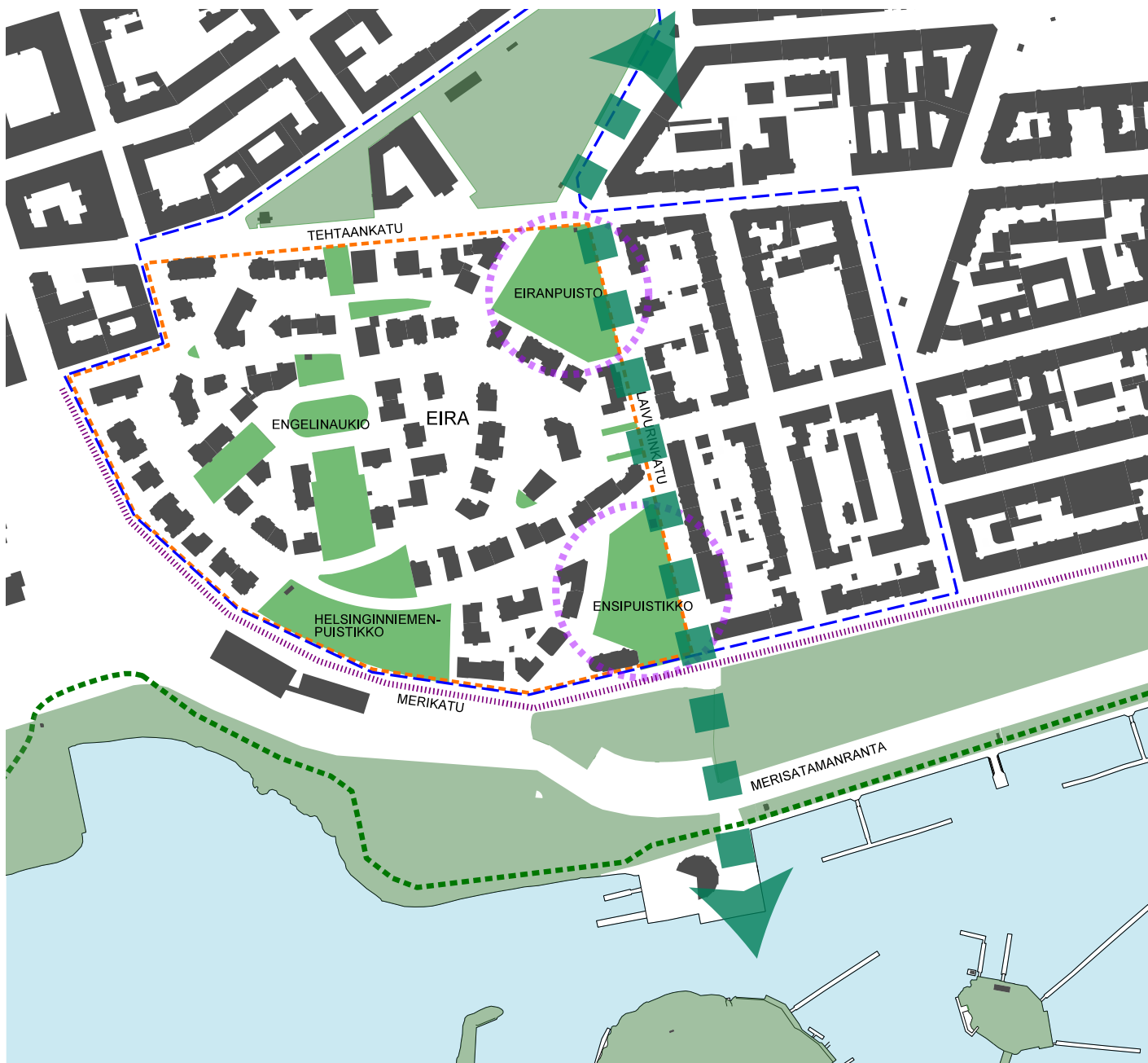
Yllä näkymä pitkin Laivurinkatua kohti Meripuistoa. Puiston lehmukset ulottuvat kadun päälle ja näkyvät pitkälle Laivurinkatua pitkin kuljettaessa. EL.

Puistikolla on suuri alkuperäisyysarvo. Puistikon alkuperäinen sommitelma ja keskeiset tyylipiirteet ovat säilyneet melko vähäisin muutoksin. Vuonna 1912 suunniteltu kahden kentän muodostama aksiaalinen sommitelma on säilynyt. Puistikko valmistui vuoteen 1931 mennessä ja sen istutuksia uudistettiin laajemmin ainakin vuonna 1946, kuitenkin muuttamatta merkittävästi sommitelman keskeisiä tyylipiirteitä. Puistikko säästyi myös 1970-luvulla Helsingin puistojen kunnostuskierrokselta. Pohjoisemman kentän reunat ovat suoristuneet 1960-luvun alkuun mennessä.

Suurin osa alkuperäisistä istutusaiheista ja -sommitelmista on säilynyt, vaikka kasviyksilöitä on sittemmin uusittu. Puistikon istutukset ovat kaupunginpuutarhuri J.E. Arangon käsialaa. Alkuperäiset 1920-luvun lopulla istutetut lehmusrivit muodostavat kaupunkikuvallisesti merkittävän vihreän julkisivun mereltä päin katsottuna ja ovat merkittävä osa Laivurinkadun katunäkymiä. Aksiaalista sommitelmaa korostava kartiojalavakujanne sekä kenttien välissä oleva kartiojalavista (*Ulmus glabra* 'Exoniensis') muodostuvat porttiaihe ovat vähintäänkin istutusaiheina säilyneet, puut on mahdollisesti uusittu 1950-luvulla. Puistikon vanhimmat puut sijoittuvat Laivurinkadun ja Merikadun varteen. Puistikon istutettu kasvillisuus on monipuolista ja historiallisesti kerroksellista. Kerroksellinen kasvillisuus on osa historiallisen puiston identiteettiä. Paksurunkoiset ja omaleimaiset vanhat pensaat ja puut tuovat esille puistikon pitkän historian ja muodostavat osaltaan tunnistettavia elementtejä, jotka luovat paikalle vahvan oman identiteetin.

Ensipuistikko on kasvilajistoltaan arvokas. Huomionarvoisia ovat lähes 100-vuotiaan lehmusrivit ja monipuolinen vanha pensaslajisto, etenkin pensasruusut ja röhysyreenit. Laivurinkadun lehmusrivi on monilajinen. Siinä kasvaa sekaisin isolehtilehmuksia (*Tilia platyphyllos*), puistolehmuksia (*Tilia x vulgaris*) sekä puistolehmuksen tyyppiä "Töölö" (*Tilia x vulgaris* "Töölö").⁵⁷ Rivin 13 puusta kymmenen on isolehtilehmuksia. Laji ei ole Helsingissä yleinen. Kantakaupungin alueella joitakin yksittäisiä isolehtilehmuksia kasvaa muun muassa Esplanadilla, Kaisaniemenpuistossa ja Topeliuksen puistossa. Suurin osa säilyneistä pensaista on ilmeisimmin peräisin kaupunginpuutarhuri Bengt Schalinin ajalta (1946). Puistoon istutettiin tuolloin mm. syreeneitä (*Syringa*), mongolianvaahteroita (*Acer tataricum* subsp. *ginnala*), sorvarinpensaita (*Euonymus*) ja pensasruusuja (*Rosa*). Eteläosan vanhat röhysyreenit (*Syringa* cf. *sweginzovii*) muodostavat näyttävän aiheen kukkiessaan vaalean- ja tummanliiloilla kukillaan. Röhysyreeni on meillä harvinainen vanha syreenilaji, jota löytyy vain vanhoista puistosta.⁵⁸ Puistikossa on säilynyt kaksi vanhaa huomionarvoista pensasruusulajiketta; tarhakurturuusu *Rosa rugosa*-hybr. 'Agnes' sekä tunnistamaton juhannusruusu, joka nimettiin KESKAS-tutkimuksessa paikan mukaan *Rosa pimpinellifolia* "Ensi" –nimellä, jotka molemmat ovat todennäköisesti Schalinin ajalla istutettuja.⁵⁹ Puistikkoon istutettiin 1990-luvulla viisi tarhakurturuusua *Rosa rugosa*-hybr. "Katri Vala", jotka ovat suurelta osin säilyneet.

Laaja arvotarkastelu

Puisto on osa Eiran kaupunginosan, Huvilakadun kortteleiden ja Mikael Agricolan kirkon muodostamaa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (rky.fi).

Puisto on osa kokonaisuutena suunniteltua Eiran huvilakaupunginosaa, joka edustaa 1900-luvun alun kaupunkisuunnittelua. Eirassa toteutui arkkitehtien ajaman "koristeellisen kaupunkivihreyden" sekä puutarhalautakunnan ja kaupunginpuutarhurin edustaman puistovyöhyke- ja näkymääjattelun synteesi.

Kaupunkirakenteen solmukohta, jossa jugendtyylille ominainen kaariviivoista ja epäsymmetriasta rakentuva katuverkko kohtaa ruutukaavan mukaisesti rakennetut Huvilakadun korttelit.

Vuoden 1907 asemakaavan mukainen puistoalue.

Helsinki-puiston vihersormeen liittyvä puistoalue ja rantareitti

Vihersormen pääreitti. Reitti kulkee keskustan läpi Meripuistosta kantakaupungin puistojen ja puistikoiden läpi aina keskuspuistoon asti.

Merkittävä merelle avautuva kaupunkijulkisivu

0 100 m 200 m

Viereisellä sivulla yllänä puiston eteläosan vanha ja kiemurarunkoinen mongolianvaahtera (*Acer tataricum subsp. ginnala*). NA.

Viereisellä sivulla alinna tarhakurturuusu *Rosa rugosa*-hybr. 'Agnes' ympäröi myöhemmin istutettu *Rosa rugosa*-hybr. 'Katri Vala'. ML.

Puistikko kaavoitettiin alun perin Eiran kaupunginosan toiminnalliseksi puistoalueeksi, jollaisena se on säilynyt näihin päiviin asti. Eiran muut puistot olivat tarkoitettu lähinnä rauhalliseen kävelyyn, katseluun ja istuskeluun. Puistikon ylempi kenttä oli alkuperäisen suunnitelman mukaan varattu leikkikentäksi. Leikkitoiminnot laajentuivat alemalle kentälle jo 1940-luvulla. Kaavoitusvaiheessa leikkikentän katsottiin palvelevan myös viereisen kaupunginosan asukkaita, koska alueella ei ollut tuolloin vielä muita leikkikenttiä. Puistikon valmistuessa 1920-luvun lopulla oli leikkikenttä edelleen eteläisen Helsingin ainoita. Lähin leikkipaikka oli Vuorimiehenpuistikossa, jonne oli valmistunut leikkikenttä jo 1910-luvulla. Ensipuistikon leikkipaikan merkitys vähentyi vuosien saatossa muun muassa Tehtaanpuiston leikkipuiston rakentamisen myötä. Puistoa leikkipaikka on kuitenkin edelleen etenkin lähitalojen asukkaiden käytössä. Avoimet kentät mahdollistavat myös petankin ja kyykän pelaamisen.

Puistikko on osa kantakaupungin läpi kulkevaa keskuspuiston vihersormen pääreittiä (VISTRA). Vihersormen pääreitti keskustan läpi kulkee Meripuistosta kantakaupungin puistojen ja puistikoiden läpi aina Keskuspuistoon asti.⁶⁰ Eteläisen kaupungin läpi kulkevan historiallisten puistikoiden ja puistojen muodostaman ketjun historiallinen tausta on kaupungininsinööri Conrad Reuterin vuonna 1896 suunnittelemassa Punanotkon viherakselissa, joka ei sellaiseenaan koskaan toteutunut.

Arvoa heikentävät tekijät ja ristiriidat

Yleinen kuluneisuus sekä nurmeltuneet kenttien reunat vaikuttavat puistikon yleisilmeeseen heikentävästi. Huonokuntoiset ja väljästi sijoitetut leikkivälineet ovat levittäytyneet eteläisemmälle kentälle ja leikkivälineiden sekä niihin liittyvien pinnoitteiden värimaailma ei sovellu historiallisen puiston ilmeeseen. Avoin kenttä mahdollistaa tapahtumat, mutta valitettavan usein se tarkoittaa sitä, että puiston kenttiä hyödynnetään rakentamisen työmaa-alueena tai varastona. Myös eteläisten puistojen ylläpitoon liittyvät siirtolavat ovat tuttu näky puistossa, parhaimmillaan niitä on kaksi. 1950-luvulla rakennettu muuntaja estää näkymät pohjoisensuunnasta puistoon ja puisto läpi kohti Villa Ensä. Vaikka puistikossa on edelleen runsaat pensasistutukset, on sen lajisto köyhtynyt 1940-luvun loppuun verrattuna.

Kukkiva kurttureusupensas Villa
Ensimmäinen edustalla. ML.

5 Kehittämistavoitteet maiseman ja historian näkökulmasta

Suosituksien alueen kehittämiselle ja jatkosuunnittelulle perustuvat tässä työssä määriteltyihin kulttuurihistoriallisiin ja maisemallisiin arvoihin sekä vaalittaviin ominaispiirteisiin. Esitetyt kehittämistavoitteet pyrkivät säilyttämään ja turvaamaan em. arvot ja määrittelemään reunaehdot alueen kehittämiselle.

Puistikon säilyttäminen ja kehittäminen osana valtakunnallisesti merkittävää Eiran huvilakaupunginosan rakennettua kulttuuriympäristöä.

Ensipuistikko on osa kaupunkirakennustaiteellisenä kokonaisuutena suunniteltua Eiran kaupunginosaa. Pääosin 1910-1920-luvuilla rakentunut kaupungin osa muodostaa poikkeuksellisen yhtenäisen 1900-luvun alun suunnitteluperiaatteiden mukaan suunnitellun kaupunkikuvallisen kokonaisuuden, johon kuuluu olennaisena osana kaupunginosan puistoalueet. Alueen kehittämisessä ja alueella tehtävissä toimenpiteissä tulee huomioida toimenpiteiden vaikutus laajemmassa kaupunkikuvallisessa kokonaisuudessa, kuten katunäkymissä sekä puiston ja rakennusten suhteessa. Puistikon säilyminen osana arvokasta kaupunkirakennustaiteellista kokonaisuutta turvataan ja sen historiallinen rooli kaupunginosan leikki- ja pelialueena säilytetään.

Puistikon säilyttäminen osana keskustan läpi kulkevaa vihersormen pääreittiä (VISTRA) sekä keskustan historiallisten puistojen ketjua.

Puistikko säilytetään istutettuna ja vihreänä ja sen kulttuurihistorialliset arvot säilytetään. Yhteydet Merisatamanrannan puistovyöhykkeeseen turvataan.

Puistikko kunnostetaan Svante Olssonin alkuperäisen ja toteutetun puistosuunnitelman mukaiseen asuun.

Tärkeimpänä tavoitteena on puistikon kunnostaminen ja sen ominaispiirteiden säilyttäminen ja vahvistaminen. Puistikon alkuperäinen käytävä- ja tilasommitelma ja tilarakenne säilytetään ja palautetaan. Aksiaalinen kahden kentän muodostama sommitelma säilytetään ja pohjoisemman kentän alkuperäinen muoto palautetaan.

1920- ja 1930-luvulla toteutettuun kasvillisuussommitelmaan kuuluneet istutusaiheet ja kasvilajisto säilytetään ja niitä ylläpidetään. Hävinneet alkuperäiset kasvillisuussommitelmat palautetaan.

Kaupunkikuvallisesti merkittävät Laivurinkadun ja Merikadun lehmusrivit säilytetään ja niitä ylläpidetään. Puurivit uusitaan jatkuvan kasvatuksen periaatteella puistolehmuksen ja isolehtilehmuksen isokokoisilla taimilla.

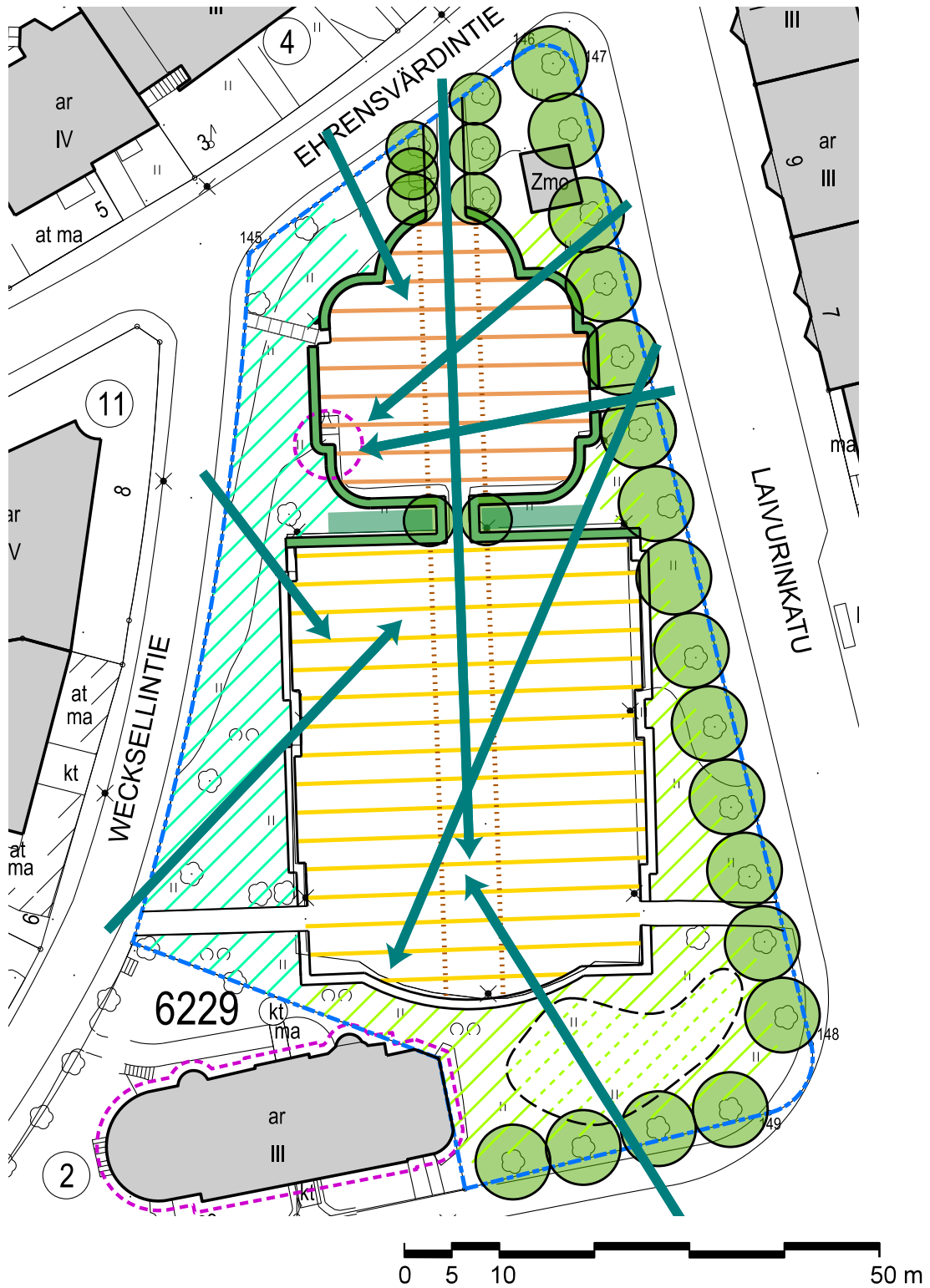
Puiston identiteettiin olennaisesti kuuluvat ja puistikon symmetristä sommitelmaa korostavien kartiojalavien muodostamat portti- ja kujanneaiheet säilytetään alkuperäisenä kasvillisuussommitelman osana. Kunnostussuunnitelmassa tulee tutkia, voidaanko neljän kartiojalavan muodostama porttiaihe palauttaa siten, että reunimmaiset puut sijoitetaan lähemmäs keskiakselia, jolloin idänpuoleisen puun ja lehmusrivin väliin jää tilaa. Puurivit ja puukujanne tarvitsevat tilaa ympärilleen, eikä niiden vierelle saa istuttaa muuta puustoa tai korkeita pensaita.

Pensasaidat: pohjoisemmalle kentälle palautetaan leikatut pensasaidat (orapihlaja) ja eteläisen kentän pensasaidat säilytetään. Pensasaitojen korkeus tulee olla sellainen, että niiden yli näkee. Pensasaitalinjassa olevat penkkisyvennykset säilytetään.

Wecksellintien varteen palautetaan runsaat monilajiset puu- ja pensasistutukset. Pensaiden sommittelussa lähtökohtana on alkuperäinen sommitelma ja kadulta puistoon ja puiston yli avautuvat näkymät. Tavoitteena on puoliavoin pensasistutusten ja puiden muodostama vihreä puiston reuna.

Laivurin- ja Merikadun lehmusrivien ja kenttien välissä säilytetään alkuperäisen sommitelman mukaan vapaasti sommitellut pensasistutukset. Puistikon eteläosaan kehitetään alkuperäisen sommitelman mukainen avoimempi nurmialue, joka mahdollistaa näkymät puistosta kohti merta. Tämä tarkoittaa, että alueen keskellä olevia vanhoja istutuksia ei uusita samoille paikoille niiden tullessa tiensä päähän. Uudet istutukset sommitellaan alkuperäistä suunnitelmaa kunnioittaen erillisen kunnostussuunnitelman mukaisesti.

Kehittämistavoitekartta

Puistikon säilyttäminen ja kehittäminen osana valtakunnallisesti merkittävää Eiran huvilakaupunginosan rakennettua kulttuuriympäristöä. Puistikon säilyminen osana arvokasta kaupunkirakennustaiteellista kokonaisuutta turvataan ja sen historiallinen rooli kaupunginosan leikki- ja pelialueena säilytetään.

Puistikko kunnostetaan Svante Olssonin alkuperäisen ja toteutetun puistosuunnitelman mukaiseen asuun. Puistikon alkuperäinen käytävä- ja tilasommitelma ja tilarakenne säilytetään ja palautetaan

- Aksiaalinen kahden kentän muodostama sommitelma
- 1920-luvulla toteutettuun kasvillisuussommitelmaan kuuluneet istutusaiheet ja kasvilajisto
- Hävinneet alkuperäiset kasvillisuussommitelmat palautetaan.

KASVILLISUUS

Säilytettävä kaupunkikuvallisesti merkittävä puurivi / puukujanne / porttiaihe

Alue, jossa vapaasti sommiteltuja puu- ja pensasistutuksia

Alue, jossa vapaasti sommiteltuja pensasistutuksia

Alue, jossa symmetriset koristeistutukset

Säilyvä muotoon leikattu pensasaita

Palautettava muotoon leikattu pensasaita

Avoimeksi nurmeksi kehitettävä alue

TILARAKENNE

Avoimena säilytettävät kenttäalueet

Leikkitoiminnoille varattu kenttä

Oleskelulle sekä peli- ja tapahtumatoiminnoille varattu kenttä

Keskiakseli. Rakenteista ja varusteista vapaa alue

Säilyvä maamerkki

Tavoitteelliset näkymälinjat

Villa Ensi ja Ensipuistikon eteläistä kenttää talviasussa. NA..

Tavoitteena on säilyttää puiston toiminnallisuus ja sen historiallinen rooli kaupunginosan leikki- ja pelialueena.

Puistikko kaavoitettiin alun perin Eiran kaupunginosan toiminnalliseksi puistoalueeksi, jollaisena se on säilynyt näihin päiviin asti. Puistossa on ollut leikkitoimintoja alusta lähtien. Puistikon leikkipaikan merkitys on vuosien saatossa vähentynyt muiden alueen leikkipaikkojen rakentuessa. Nykyään puistikon läheisyydessä, 300 metrin säteellä sijaitsee useita hyvin varusteltuja leikkipaikkoja, kuten Tehtaanpuiston Leikkipuisto Seppä, Meripuiston leikkipaikka, Kapteenipuiston leikkipaikka sekä Helsinginniemenpuiston leikkipaikka.

Leikkitoiminnot keskitetään puistikon pohjoisemmalle kentälle alkuperäisen suunnitelman mukaisesti. Leikkitoiminnan tulee olla pienimuotoista ja sovitettua kulttuurihistorialliseen miljööseen. Leikkitoiminnot ja -välineet tulee sijoittaa siten, että ne eivät asetu puistikon keskiakselille eikä Bambi-patsaan edustalle, peittäen näkymät siihen. Välineiden ja turva-alustojen tulee olla eleettömiä ja historialliseen ympäristöön soveltuvia. Leikkivälineiden valinnassa tulee kiinnittää huomiota välineiden läpinäkyvyyteen ja värimaailmaan.

Leikkipaikka pyritään toteuttamaan aitaamattomana. Jos aitaamiseen päädytään, tulee harkita aitaamista vain Laivurinkadun puoleiselta sivulta. Aita sijoitetaan pensasaidan linjan mukaisesti, pensasaidan kentän puoleiselle sivulle.

Eteläinen kenttä säilyy avoimena ja vapaana tilana esimerkiksi pienimuotoisille tapahtumille sekä pelailulle. Sen reunoilla säilyy leikattu orapihlaja-aita penkkisyvennyksineen. Väliaikaiset tapahtumiin liittyvät rakennelmat ovat sallittuja.

Villa Ensi ja Metsäkauris-patsas tulee säilyttää alueen maamerkinä.

Tunnistettavat maamerkit vahvistavat puistikon identiteettiä. Puistikko tunnetaan lähiasukkaiden keskuudessa myös Bambi-puistona. Puistojen reunojen läpinäkyvyys sekä avoimet kentät mahdollistaa näkymien avautumisen katualueelta kohti puiston sisäosia ja patsasta sekä puiston yli kohti Villa Ensiä.

Merkittävät näkymälinjat tulee pitää avoimena ja umpeen-tuneet näkymälinjat tulee avata.

Puistikkoon ei saa sijoittaa näkymiä tukkivia rakenteita. Puistikon istutussuunnittelussa tulee huomioida merkittävät näkymälinjat kaduilta puistoon, puistosta kohti merta sekä ympäröivään puistoa ympäröivään rakennuskantaan sekä Villa Ensiin. Kunnostussuunnitelmaa laadittaessa on huomioitava, että puiston koilliskulmassa oleva puistomuuntamo on aikoinaan sijoitettu ongelmallisesti puiston kulmaan, jolloin se estää nykyisellään näkymät puistoon Laivurinkatua pitkin saavuttaessa.

Puistikon reuna-alueet ja kulmaukset tulee säilyttää eheinä puistomaisina reunoina.

Puistikon reunat ja kulmat ovat säilyneet eheinä puisto-reunoina koilliskulmausta lukuun ottamatta. Reunat ja kulmaukset tulee jatkossakin säilyttää eheinä, istutettuina tai avoimena nurmipintaisina puistoreunoina eikä niihin tule sijoittaa teknisiä rakenteita. Reunojen käsittelyssä tulee huomioida alkuperäinen puistosuunnitelma sekä puistoon ympäröiviltä kaduilta avautuvat näkymät.

12.1. Ehrenvårdin-Laivanrakentajakadun puisto, s.27/II
ENSIPUISTO

Acer ginnala ? 7
Aronia sp. 851/4
Berberis thunbergii 1
Cornus alba 3
Crataegus grayana +
Euonymus europaeus 11
Fraxinus excelsior 2
Lonicera xylosteum 850/1
Malus sargentii 5
Ribes aureum 5
Rosa canina? 3
- ^{RUGOSA-NISA - 'ALNES'} foetida? 852a/5 (vaal.kelt.) = ~~hugonis?~~ LÄ/87 mml.
- glauca 1
- ^{STAFFA'} pimpinellifolia 'Poppius'? 852b/5
- rugosa 1
Symphoricarpus rivularis 9
Syringa joskiae 18
- vulgaris 13
Tilia cordata 5
- platyphylla 13
Ulmus glabra 'Exoniensis' 9

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

AKR = Aalto-yliopiston kuvatietokanta Raami
Helsingin kaupungin karttapalvelu
HKA = Helsingin kaupunginarkisto, Kokoelmatietokanta Sinetti, digitoidut aineistot
HKMKA = Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto
HKYA = Helsingin kaupunkiympäristön arkisto
KA = Kansallisarkisto, digitoidut aineistot
KHKK= Kertomukset Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta
KK= Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot
MVH = Museoviraston historian kuvakokoelma
MVJ = Museoviraston journalistinen kuva-arkisto
SIM = Suomen ilmailumuseo
SVM = Suomen valokuvataiteen museo

Painamattomat lähteet

Eiran kaupunginosan asemakaavalliset perusteet. Kaupunkisuunnitteluvirasto, kantakaupunkitoimisto, eteläinen jaos. 26.8.1971.

Erkkilä, Jorma. Villa Ensi korjataan vanhusten asuintaloksi. Helsingin sanomat. 13.10.1993. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000003274650.html>

Häyrynen, Maunu. Eiranpuistikon historiallinen selvitys. 21.8.1998.

Louhelainen, Maaret. Villa Ensi; Merikatu 23. Wecksellintie 1.; Helsinki (valokuva). 2010. <https://helsinginkaupunginmuseo.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0045ca>

Palvelutalo Villa Ensi internet sivuston rakennuksen historiasta kertova sivusto <https://villaensi.fi/fi/rakennus/>

Valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen sivusto www.rky.fi

Painetut lähteet ja kirjallisuus

Bertel Jung - Suurkaupungin hahmottaja. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto. Helsingin kaupunki. 1988.

Eteläisten kaupunginosien aluesuunnitelma. Eira, Kaartinkaupunki, Kaivopuisto, Punavuori, Ullanlinna. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisut 2009:2 / Katu- ja puisto-osasto. Helsinki 2009.

Helsingin kaupungin historia. IV osa, ensimmäinen nide. Ajanjakso 1875-1918. Helsingin kaupunki. Helsinki 1955.

Helsingin ranskalais-suomalainen koulu 1956-1981. Ranskalaisen koulun ystävät. Helsinki 1981.

Helsinki-seuran vuosikirja = Årsbok. 1966 / Helsinki-seura. Helsinki 1966.

Holopainen, Orvokki. Suomen ensimmäiset messut 1920. Helsingin kaupunginmuseo. Helsinki 1990.

Häyrynen, Maunu et al. Hortus Fennicus - Suomen puutarhataide. Viherympäristöliitto, Puutarhataiteen seura. Helsinki 2001.

Häyrynen, Maunu. Maisemapuistosta reformipuistoon: Helsingin kaupunkipuistot ja puistopolitiikka 1880-luvulta 1930-luvulle. Helsinki-seura. Helsinki 1994.

Jutikkala, Eino, et. al. Helsingin kaupungin historia V osa, kolmas nide. Ajanjakso 1918-1945. Helsingin kaupunki 1967.

Liski, Matti ja Pauliina Korhonen. Tehtaanpuiston puistohistoriallinen selvitys. Liikuntaviraston julkaisusarja B/49. Helsinki 2014.

Mustiala, Virpi. Helsingin lehmukset. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisut 2003: 5.

Mustonen, Pertti. Kaupungin sielua etsimässä – Kertomus Helsingin kaupunkisuunnittelusta Bertel Jungista nykyaikaan. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto. Tampere 2010.

Tegel, Satu. Helsingin puistojen kestävät kaunottaret. Helsingin kaupungin rakennusviraston viherosaston selvityksiä 2000:6

1 http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1551 luettu 8.3.2021

2 Rakennuskonttori totesi, että korttelit 179 ja 182 eivät sopineet säännölliseen suorakulmaisten asuinkortteleiden järjestämiseksi, vaan soveltuu paremmin huvilakaupunginosan rakentamiseen ja niille ehdotettiin samanlaisia rakennusmääräyksiä kuin Kaivopuiston itäisellä alueella. Kortteli 183 ehdotettiin jaettavaksi tavallisiin asuntotontteihin. Kortteli 181 oli varattu kaupungin tarpeisiin. Tehdaskortteleista korttelin 180 tontit oli jo myyty ja kortteli 177 oli Munkholmens aktiebolagin omistuksessa. Myös kortteli 178 säilyi tehdaskorttelina, siitä varattiin osa junarataa varten. Uusia teollisuuskortteleita sijoitettiin Sörnäisten satamaan meritäyttöjen avulla. KHKK 1896, s. 1-2. Helsingin kaupunginvaltuuston painetut asiakirjat 1897, nro 35. HKA.

3 Berättelse angående Helsingfors stads kommunalförvaltning. År 1899, s. 1-3.

4 Kaupunginhallituksen mietinnöt 1907 nro 33. Lausunto koskeva kuudennessa kaupunginosassa sijaitsevan, Laivurinkadun länsipuolisen alueen jakamiseksi, s.1.

5 Eiran kaupunginosa asemakaavalliset perusteet, s. 1. Bertel Jung - Suurkaupungin hahmottaja, s. 10.

6 Bertel Jung - Suurkaupungin hahmottaja, s. 54.

7 Finsk Tidskrift, 01.04.1898, nro 4, s. 285 <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/497450?page=47>

Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot

8 Finsk Tidskrift, 01.04.1898, nro 4, s. 286 <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/497450?page=47>

Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot

9 Bertel Jung - Suurkaupungin hahmottaja, s. 59. Suora lainaus.

10 Bertel Jung - Suurkaupungin hahmottaja, s. 59. Suora lainaus.

11 Bertel Jung - Suurkaupungin hahmottaja, s. 64.

12 Rakennuskonttorin laatimaa ehdotusta ei ole tämän työn yhteydessä löytynyt.

13 Kaupunginhallituksen mietinnöt 1907 nro 33. HKA. Lausunto koskeva kuudennessa kaupunginosassa sijaitsevan, Laivurinkadun länsipuolisen alueen jakamiseksi, s.12. Arkkitehtien Lindgren, Jung, Sonck kirjelmä 17.9.1906. valtuustolle.

14 Idström istui myös Puutarhalautakunnassa. Kaupunginhallituksen mietinnöt 1907 nro 33. HKA. Lausunto koskeva kuudennessa kaupunginosassa sijaitsevan, Laivurinkadun länsipuolisen alueen jakamiseksi, s.11. Rahatoimikunnan lausunto lokakuun 25. päivänä 1906.

15 Kaupunginhallituksen mietinnöt 1907 nro 33. HKA. Lausunto koskeva kuudennessa kaupunginosassa sijaitsevan, Laivurinkadun länsipuolisen alueen jakamiseksi, s.7. Rahatoimikunnan lausunto lokakuun 25. päivänä 1906.

16 Kaupunginhallituksen mietinnöt 1907 nro 33. HKA. Lausunto koskeva kuudennessa kaupunginosassa sijaitsevan, Laivurinkadun länsipuolisen alueen jakamiseksi, s.7. Rahatoimikunnan lausunto lokakuun 25. päivänä 1906.

17 Häyrynen 1994, s. 96.

18 Häyrynen 1994, s. 96.

19 "Se oli kansakoulunopettaja Emma Mäkisen perustama. Laitosta tarvittiin kipeästi, koska Helsingissä toimi viime vuosisadan lopulla toistakymmentä ilotaloa, useimmat Eiran naapurissa Punavuorilla tai Kampilla. Niin sanottuja tarkastusnaisia, joiden oli säännöllisesti käytävä lääkärintarkastuksissa, oli kokonainen ammattikunta. Toista tuhatta heistä sai turvakodin ansiosta mahdollisuuden uuteen elämään." Maaret Louhelainen/ Helsingin kaupunginmuseo. <https://helsinginkaupunginmuseo.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0045ca> Vuonna 1923 samaan rakennukseen sijoitettiin Helsingin kaupungin vastaanotto- ja havaintokoti, joka vuonna 1941 siirrettiin uuteen rakennukseen Sofianlehtoon. Puretun turvakodin alueelle rakennettiin sittemmin Helsingin ranskalais-suomalaisen koulun rakennus sekä Merikadun kulmassa oleva asuinkerrostalo.

20 Alueelle rakennettiin kuitenkin yhden tai kahden perheen huviloiden asemasta pieniä kerrostaloja, jotka puutarhoineen muistuttivat huviloita vain ulkonaisesti. Bertel Jung - Suurkaupungin hahmottaja, s. 62

21 "Lääkärit Gunnar Gylling ja Torsten Sandelin ryhtyivät jatkamaan sairaalanpitoa Villa Ensissä. Ensimmäisessä kerroksessa oli synnytysosasto, toisessa leikkaussali ja kolmannessa sisätautiosasto." <https://helsinginkaupunginmuseo.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0045ca>

22 <https://villaensi.fi/fi/rakennus/> luettu 3.2.2021 Suora lainaus.Villa Ensi korjataan vanhusten asuintaloksi. Erkkilä Jorma. 13.10.1993. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000003274650.html> luettu 3.2.2021, <https://helsinginkaupunginmuseo.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0045ca>

23 Samoihin aikoihin Olsson laati myös muun muassa ehdotuksen Engelin aukion istuttamiseksi.

24 Istutukset oli merkitty ajalle ominaiseen tapaan suurpiirteisesti ja ilmaisevat enemminkin tyylitavoitteita kuin varsinaisia istutustoimenpiteitä.

25 "Laivurikadun ja Speranskintien kulmauksessa olevan istutuksen järjestämistyöt ovat olleet ainoastaan valmistavaa laatua, niin että osa sikkäistä notkelmaa on täytetty, josta työstä oli kustannuksia Smk 1,067:88. Määrärahaa, 1500 markasta, säästyi siis Sm k 432:12, joka summa siirtyi vuoteen 1914." KHKK 1913, s.395.

26 KHKK 1912, s. 79.

27 KHKK 1913, s. 83, 1914, s. 357.

28 KHKK 1915, s. 53

29 KHKK 1916, s. 274.

30 KHKK 1917, s. 336.

31 KHKK 1917, s. 77.

32 KHKK 1918, s. 339.

33 KHKK 1919, s. 298.

34 KHKK 1919, s. 129.

35 KHKK 1920, s. 18.

36 Paperiteollisuutemme messuilla. Kauppalehti, 29.06.1920, nro 145, s. 7

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1251531?page=7>

Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot

37 Paperiteollisuus Suomen messuilla Helsingissä. Suomen paperi- ja puutavaralehti : Suomen puujalostusteollisuuden keskusliiton julkaisema Suomen paperi-insinöörien yhdistyksen äänenkannattaja, 15.07.1920, nro 13, s. 5-7

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/1098159?page=5> Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot

38 KHKK 1926, s. 85.

39 KHKK 1928, s. 145. Samana vuonna puistoa reunustava Laivurinkadun osuus kivettiin. KHKK 1928, s. 138.

40 Mitä kaupunginpuutarhuri lupaa kesäksi. Iltalehti 10.5.1929, no 106, s. 4.

41 Puistokortissa kohdetta kuvataan Ensisairaalan puistoksi.

42 Pienet taimet eivät välttämättä näy kuvissa.

43 Puistokortissa on vuodelle 1931- 1932 kirjattu 260 kpl likusteria, v.1932- 1933 6 kpl ja 1934-1935 300 kpl likusteria.

44 Ensi puistikon puistokortti. Helsingiläisten puutarhat. Ahtaasta ajasta huolimatta saadaan runsaasti väriiloista ja vehreyttä puistoihin. Ajan Sana, 11.06.1932, nro 84, s. 1 <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1809139?page=1> Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot

45 Helsingin kunnalliselämä vv. 1918-1945, Helsingin kaupungin historia V osa. s. 414, 418.

46 Herukka-laji täydennetty Pentti Alangon inventoinnin mukaan.

47 KHK 1957, s. 269.

48 KHK 1956 edellinen osa, s. 239.

49 Lasten päivähoitosuunnitelma vuosiksi 1983-1987. Yksityisten pienten lasten ulkoiluttajat 1982-1983. Helsingin kaupunginvaltuuston asiakirjat. Kaupunginhallituksen mietinnöt no 24 – 1982, s. 67. HKA.

50 Eteläisten kaupunginosien aluesuunnitelma. s. 59.

51 Eteläisten kaupunginosien aluesuunnitelma. s. 17.

52 "Töölö" ei ole virallinen Tilia lajike, vaan Virpi Mustialan vuoden 2003 lehmustutkimuksessa löytämä helsinkiläistyyppi, jolle hän antoi työnimen "Töölö". Toistaiseksi ei ole varmuudella kyetty selvittämään mikä lajike on kyseessä, mutta todennäköisesti 'Zwarte Linde' joka on paljon käytetty vanha lajike.

Helsingin lehmukset. Virpi Mustiala 2003. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisut 2003: 5.

53 Satu Tegel on kirjannut syreeneistä seuraavat lajintunnistuksen kannalta keskeiset ominaisuudet:

- kukan verhiö kalju ja vihreä
- kukkien liuskat otakärkisiä
- heteiden ponnet syvällä nielussa
- lehtilapa alta täysin kalju
- runko korkkihuokoinen

Nämä ominaisuudet viittaavat lähinnä Syringa sweginzowiihin (röyhysyreeni). liite cf. lajikkeen nimessä viittaa siihen että lajintunnistus on todennäköinen mutta ei varma.

54 Mustonen, s. 18.

55 Eiran kaupunginosan asemakaavalliset perusteet, s. 28.

56 Häyrynen 2001, s. 183-184.

57 Helsingin kaupungin puurekisteri. Puurekisterin tiedot ovat peräisin 2000-luvun alussa tehdystä Helsingin lehmukset tutkimuksesta.

58 Syringa sweginzovii on vanhojen puistojen lajike, jota tuskin kasvatetaan taimiksi enää missään.

59 "Bengt Schalinin yksi kiinnostuksen kohde olivat pensasruusut, ja ruusuista erityisesti pimpinella-ruusut (Rosa pimpinellifolia). Helsingin puistoissa on ilmeisesti juuri Bengt Schalinin kasvikeilujen seurauksena erittäin paljon erilaisia pensasruusuja, joista monet kasvavat vanhoina yksittäispensaina tai jäänteinä laajemmista, jo hävinneistä ruusuistutuksista." Tegel. s. 11.

60 Keskuspuiston vihersormi on yksi kuudesta vihersormesta, jotka muodostavat Helsingin viher- ja virkistysverkoston rungon.

Tekijät:	Matti Liski, Niina Alapeteri, Elias Luoto
Julkaisun yhteyshlö:	Anu Lamminpää
Julkaisun nimi:	Ensipuistikko - ympäristöhistoriallinen selvitys ja kehittämisperiaatteet
Sarja:	Helsingin kaupungin kaupunkiympäristön julkaisuja
Sarjanumero:	2021:23
Julkaisuaika:	2021
ISBN:	ISBN 978-952-331-990-5 (verkkojulkaisu)
ISSN:	ISSN 2489-4230 (verkkojulkaisu)
Kieli, koko teos:	suomi
Kieli, tiivistelmä:	suomi, ruotsi

Tiivistelmä:

Eteläisessä Helsingissä, Eiran valtakunnallisesti merkittävässä huvilakaupunginosassa sijaitseva Ensipuistikko on ominaispiirteensä hyvin säilyttänyt 1900-luvun alun kaupunkipuistikko. Puistikko ja sitä ympäröivät rakennukset ja kadut muodostavat kaupunkikuvallisesti merkittävän eheän kokonaisuuden. Vuoden 1907 asemakaavan mukainen puistikko valmistui 1930-luvun alussa. Puistikolla on suuri alkuperäisyysarvo, sillä se on säästynyt merkittävilta myöhemmiltä muutoksilta. Puistikko kaavoitettiin alun perin Eiran kaupunginosan toiminnalliseksi puistoalueeksi, jollaisena se on säilynyt näihin päiviin asti. Puistikon nykyinen käytäväjärjestelmä ja tilallinen hahmo perustuvat Helsingin ensimmäisen kaupunginpuutarhurin Svante Olssonin laatimaan puistosuunnitelmaan. Suurin osa alkuperäisistä istutusaiheista ja -sommitelmista on säilynyt, vaikka kasviyksilöitä on sittemmin uusittu. Ensipuistikko on kasvilajistoltaan arvokas. Huomionarvoisia ovat lähes 100-vuotiaat lehmusrivit ja monipuolinen vanha pensaslajisto, joista mainittakoon pensasruusut sekä röyhysyreenit. Puistikossa sijaitseva pieni Metsäkauris-veistos luo puistolle tunnistettavuutta ja oman identiteetin.

Selvityksen tavoitteena on ollut kartoittaa puistikon suunnittelun ja rakentamisen vaiheet, myöhemmät muutokset sekä arvioida kohteen nykytilaa, säilyneisyyttä ja merkittävyyttä. Lopuksi on annettu suositukset alueen kehittämiseksi siten, että alueen kulttuurihistorialliset arvot säilyvät.

Sammanfattning:

Ensiskvären, som är belägen i södra Helsingfors i den på riksnivå vädefulla villastadsdelen Eira, är en väl bevarad stads-park från början av 1900-talet. Parken formar tillsammans med de omgivande byggnaderna och gatorna en i stadsbilden betydande enhetlig helhet. Parken fick sin form i detaljplanen från år 1907 och blev färdig i början av 1930-talet. Parken har signifikanta ursprunglighetsvärden, eftersom den har sparats från stora förändringar i senare skeden. I detaljplanen fick parken sin roll som Eiras funktionalistiska park med aktiviteter, vilken är dess roll ännu i dagens läge. Ruttsystemet och gestalten grundar sig på parkplanen, som Helsingfors stads första stadsträdgårdsmästare Svante Olsson upprättade. Största delen av de ursprungliga planteringsteman och -dispositionerna har bevarats, fastän en del av växterna har förnyats. Ensiskvären är växtartmässigt värdefull. Anmärkningsvärda är bland annat de uppemot 100 år gamla lindraderna och buskarnas artmångfald, varav kan nämnas parkens buskrosor och vippsyrener. Den lilla skulpturen *Rådjur/Bambi* är en igenkännelig del av parken och ger parken identitet.

Utredningens syfte har varit att kartlägga skedena för parkens planering och byggande, dess senare förändringar samt värdera dess nuläge, hur väl området bevarats samt dess signifikans. I rapportens slutdel finns rekommendationer för områdets utvecklande, som strävar efter att områdets kulturhistoriska värden bevaras.

Avainsanat:

Ensipuistikko, Eira, ympäristöhistoriallinen selvitys, kehittämisperiaatteet

Helsinki

